

Київський національний торговельно-економічний університет

Кафедра міжнародного, цивільного та комерційного права

ВИПУСКНА КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

на тему:

ШЛЮБНИЙ ДОГОВІР ЯК СПОСІБ ЗАХИСТУ СІМЕЙНИХ ПРАВ

Студента 1 курсу, 8 групи,
спеціальності 081 «Право»
спеціалізації «Цивільне право
та процес»

Прищепи Максима
Геннадійовича

Науковий керівник
к.ю.н, професор

Фурса Євген Іванович

Гарант освітньої програми
д.ю.н

Примак Володимир
Дмитрович

Київ 2020

ЗМІСТ

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ	3
ВСТУП.....	4
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ІНСТИТУТУ ШЛЮБНОГО ДОГОВОРУ У СІМЕЙНОМУ ПРАВІ.....	8
1.1. Поняття, ознаки та правова природа шлюбного договору	8
1.2. Місце шлюбного договору серед інших сімейних договорів.....	21
РОЗДІЛ 2. ПРОЦЕСУАЛЬНО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ ОХОРОНИ ТА ЗАХИСТУ СІМЕЙНИХ ПРАВ НА ПІДСТАВІ ШЛЮБНОГО ДОГОВОРУ	30
2.1. Нотаріальний порядок охорони подружніх прав на підставі шлюбного договору	30
2.2. Шлюбний договір як юридична основа захисту сімейних прав особи у суді	42
ВИСНОВКИ ТА ПРОПОЗИЦІЇ.....	543
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	58

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ

Шлюбний договір – ШД

Шлюбний контракт – ШК

Сімейний кодекс України – СК України

Цивільний кодекс України – ЦК України

Цивільнийпроцесуальнийкодекс України – ЦПК України

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. Необхідність існування шлюбного договору як специфічної категорії та інституту сімейного права України в національному законодавстві та суспільних відносинах зумовлена поточним станом соціально-культурного розвитку, триваючим процесом формування сімейних правовідносин, а також позитивним динамічним ростом довіри населення до договірної регуляції і охорони будь-яких майнових (і пов'язаних із ними) відносин.

Поняття та правова природа шлюбного договору є досить дискусійними і підлягають подальшому дослідженню, оскільки СК та ЦК України нормативно не встановлено дефініцію цієї правової категорії. Більше того, дослідження шлюбного договору як способу захисту сімейних прав, як превентивного механізму уникнення порушення таких прав, або їх охорони – є та повинно бути предметом лівової частки загальної кількості наукових праць у цій сфері, адже самі по собі норми законодавства, що стосуються шлюбного договору напряду регламентують встановлення договірної режиму майна подружжя, порядку його користування, визначення права на утримання, порядок виплати аліментів тощо, а от самі правові рамки, порядок, умови, реалізація та гарантування захисту перелічених вище категорій прав впливають із положень таких норм опосередковано, а іноді є навіть не у повній мірі врегульованими. Варто зазначити, дана проблематика у певній мірі об'єктивно перешкоджає застосуванню шлюбного договору як способу захисту сімейних прав на практиці, про що свідчить не лише наукова думка, а й систематична поява рішень Верховного Суду з цих спірних питань.

Більше того у сімейно-правовій науковій доктрині відсутні комплексні аналізи процесуально-правового порядку захисту та охорони сімейних прав на підставі шлюбного договору, зокрема, нотаріального порядку охорони подружніх прав на підставі шлюбного договору та захисту сімейних прав у

судовому порядку на підставі шлюбного договору, і мають місце лише поодинокі праці фахівців які предметно вивчають дану тематику.

Науково-теоретичною базою дослідження слугували праці фахівців у галузі сімейного та цивільного права, зокрема, таких вчених як: Дзера О.В., Жилінкова І.В., Горобченко Ю.Ю., Примак В.Д, Тімуш І.С., Фурса Є.І., Фурса С.Я., Нагорна О.О., Лихолат І.П., Розгон О.В., Ахмач Г.М., Бориславська М.В., Гура І.В. та інших.

Мета і задачі дослідження. Мета роботи полягає у тому, щоб на підставі дослідження нормативно-правової бази у сфері правовідносин, підставою виникнення яких є шлюбний договір, практики його застосування, наукових доктринальних підходів здійснити поглиблений та широкий аналіз поняття, сутності (змісту), ознак шлюбного договору, його місця у системі сімейних договорів, а також визначити специфіку правового регулювання процесуально-правового порядку деяких аспектів захисту та охорони сімейних прав на підставі шлюбного договору.

Для досягнення зазначеної мети слід вирішити такі *задачі*:

- 1) дослідити та розкрити поняття, ознаки та правову природу шлюбного договору;
- 2) визначити місце шлюбного договору серед інших сімейних договорів;
- 3) здійснити комплексний аналіз нотаріального порядку охорони подружніх прав на підставі шлюбного договору;
- 4) дослідити шлюбний договір через призму захисту сімейних прав особи на його підставі у суді.

Об'єктом дослідження є сукупність усіх правових норм, що регулюють укладення шлюбного договору, процесуально-правові процедури захисту та охорони сімейних прав на підставі шлюбного договору; правовідносини, які виникають у зв'язку із укладенням шлюбного договору; а також сімейно-правова наукова доктрина у зазначеній сфері.

Предметом дослідження є шлюбний договір як спосіб та засіб охорони і захисту сімейних майнових прав подружжя.

Методи дослідження. Методологічну основу дослідження склали сучасні загальнонаукові та спеціальні методи наукового пізнання. Їх використання дозволило вивчити проблему комплексно, а також досягти поставленої мети, вирішити поставлені в роботі задачі та внести пропозиції щодо вдосконалення законодавства, що регламентує правове регулювання захисту та охорони сімейних прав на підставі шлюбного договору. У процесі тлумачення конкретних юридичних конструкцій та положень нормативно правової бази використовувалися прийоми формальної логіки, дедукції, індукції та аналізу. Дворівневий аналіз теоретичної та емпіричної бази у сфері правовідносин, що виникають на підставі укладення та дії шлюбного договору гарантує достовірність отриманих результатів дослідження. За допомогою системно-структурного, формально-логічного та аналітичного методів здійснено аналіз особливостей поняття, ознак та правової природи шлюбного договору. Методи порівняння та аналогії застосовувались у процесі вивчення особливостей зарубіжного нормативно-правового досвіду визначення поняття шлюбного договору і його правової природи, що дало змогу порівняти положення вітчизняного й зарубіжного законодавства у цій сфері, а також досвід регулювання цієї сфери. Методи співставлення, інтерпретації (тлумачення) та узагальнення використовувались під час аналізу різних підходів до понять «шлюбний договір», «договори подружжя», «істотні обставини», «інтерес» тощо. За допомогою формально-юридичного методу та системного методів було надано рекомендації щодо внесення певних зміни до чинних законодавчих актів.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що автором запропоноване нове сприйняття «шлюбного договору», яке зумовлене подвійним його характером врегулювання шлюбних відносин: одночасно як засобу доведення особливого порядку врегулювання подружніх відносин і способу охорони та захисту прав суб'єктів цього договору, що встановлені у договорі, а також інших висновках і пропозиціях.

Публікації. Основні результати проведеного дослідження викладені у 1 науковій праці: Прищеп М.Г. Шлюбний договір як спосіб захисту сімейних прав

Структура та обсяг випускної кваліфікаційної роботи. Робота складається з переліку умовних скорочень, змісту, вступу, двох розділів, що об'єднують чотири підрозділи, висновків та переліку посилань. Загальний обсяг роботи становить 64 сторінок. Перелік посилань складається із 74 найменувань і займає 8 сторінок.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що сформульовані у дослідженні висновки, узагальнення та пропозиції можуть бути використані у науково-дослідницькій сфері для подальшого: вивчення поняття та правової природи шлюбного договору; дослідження правового статусу шлюбного договору поміж інших сімейних договорів, а також у правозастосовній діяльності – оскільки комплексно досліджено нотаріальний та судовий процесуальні порядки захисту сімейних права (прав подружжя) на підставі шлюбного договору.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ІНСТИТУТУ ШЛЮБНОГО ДОГОВОРУ У СІМЕЙНОМУ ПРАВІ

1.1. Поняття, ознаки та правова природа шлюбного договору

Цивілістична та сімейно(шлюбно)-правова сутність сімейних взаємовідносин зумовлює розширення можливості регулювання таких відносин безпосередньо самими учасниками – ч.2 ст. 7 СК України визначено, що сімейні відносини можуть бути врегульовані за домовленістю (договором) між їх учасниками [1]. Таке договірне регулювання стосується, насамперед, так званого ШД. Інститут ШД, який уже дуже давно існує та має позитивний досвід застосування у країнах Заходу, з'явився у національному законодавстві майже три десятиліття тому, коли 23 червня 1992 року Верховна Рада України прийняла Закон України «Про внесення змін і доповнень до Кодексу про шлюб і сім'ю Української РСР» (нині втратив чинність), згідно з яким Кодекс про шлюб і сім'ю Української РСР було доповнено ст.27-1, яка надавала право «особам, які беруть шлюб» за власним бажанням укласти угоду щодо вирішення питань життя сім'ї (ШК), в якій передбачити майнові права і обов'язки подружжя [2]. Згодом, 16 червня 1993 року Постановою Кабінету Міністрів України № 457 було затверджено «Порядок укладання шлюбного контракту», який передбачав врегулювання і немайнових, моральних чи особистих зобов'язань подружжя, що очевидно суперечило чинному на той момент Кодексу про шлюб та сім'ю Української РСР, оскільки дозволялось врегулювання виключно майнових шлюбних правовідносин [3]. Зазначена колізія була усунена разом із прийняттям

СК України у 2002 році, що також потягнуло заміну терміну «ШК» на термін «ШД».

Отже, ч.1 ст.93 СК України встановлено, що за своїм змістом ШД врегульовує майнові відносини між подружжям і визначає їхні майнові права та обов'язки [1]. Однак власне самого нормативного визначення поняття «ШД» СК України не містить, і це, звісно, тягне за собою правову невизначеність, що у свою чергу викликає необхідність дослідження предметної нормативно-правової бази та профільних наукових досліджень із даної тематики з ціллю синтезу найбільш вивіреного з правової точки зору визначення.

Так, у профільній науковій літературі пропонуються наступні визначення та трактування поняття ШД. І.В. Жилінкова, досліджуючи інститут ШД визначає його як «... угода осіб, які подали заяву про реєстрацію шлюбу або членів подружжя про встановлення майнових прав і обов'язків подружжя, зв'язаних заключенням шлюбу, його існування або припинення» [4, с. 65]. У даному визначенні автор явно упускає форму ШД: письмова та його нотаріальне посвідчення – імперативна норма ст.94 СК України (так само, як і деякі автори, які будуть згадані пізніше), але, з іншої сторони, влучно акцентується увага на тому, що майнові права та обов'язки передбачені договором не закріплюються тільки на момент заключення шлюбу, а й можуть встановлюватись або змінюватись уже під час існування шлюбу та/або у разі його припинення (звісно, якщо це буде врегульовано договором). Подібної думки притримуються і науковці В.І. Кунченко-Харченко, В.Г. Печерський та Ю.Ю. Трубін, трактуючи ШД як «... цивільний правочин, що базується на домовленості наречених або подружжя відносно встановлення майнових прав та обов'язків подружжя на період існування та припинення шлюбу» [5, 201-202]. При чому варто звернути увагу, автори явно вказують на цивілістичну природу ШД. Це можливо пояснити тим, що ШД, є особливим різновидом договору, специфіка якого полягає у його суб'єктномускладі, який визначається СК України, тому водночас він є і сімейно-правовим, а предмет регулювання, основу якого становлять відносини у сфері прав і обов'язків щодо власності, має цивілістичні риси, оскільки ст.1 ЦК

України встановлено – цивільним законодавством регулюються майнові відносини (цивільні відносини)[6].

У такому розрізі слушною є думка Горобченко Ю.Ю.:«...з іншої ж сторони не можна водночас недооцінювати та применшувати роль сімейно-правових норм у формуванні умов ШД та визначенні правового режиму майна подружжя. Тому ШД слід розглядати, як цивільно-правовий правочин з певною сімейно-правовою специфікою» [7, с. 49]. Дослідник І.С. Тімуш за такої правової ситуації стверджує: «... необхідно розглядати шлюбний договір як цивільно-правовий правочин, якому притаманні як загальні для будь-якого правочину, так і специфічні ознаки. Цей договір відрізняється особливим суб'єктним складом, змістом і предметом договору. Проте це не означає, що він має суттєво відрізнятися від інших видів договорів, навпаки, шлюбний договір має відповідати основним вимогам, що висуваються до цивільно-правових правочинів як за формою укладання, так і за змістом» [8, с. 28]. У наведеному контексті доцільно навести думку і Т.О. Ариванюк, згідно якої«... шлюбний контракт є складною, комплексною сімейно-правовою угодою, яка має ознаки цивільно-правового договору, а тому на нього мають поширюватися норми як сімейного, так і цивільного права», при чому науковець не надає власну дефініцію поняттю ШД, аргументуючи це складною гібридною правовою природою договору [9, с.6].

Також аргументом до наведених цивілістичних та змішаних підходів розуміння поняття ШД та його правової природи є доречними і у зв'язку із окремими кореспондуючими загальними положеннями СК та ЦК України: згідно ч.1 ст.9 ЦК України положення цього Кодексу застосовуються до врегулювання сімейних відносин, якщо вони не врегульовані іншими актами законодавства (СК України); згідно ч.1. ст.8 СК України, якщо особисті немайнові та майнові відносини між подружжям, батьками та дітьми, іншими членами сім'ї та родичами не врегульовані цим Кодексом, вони регулюються відповідними нормами ЦК України, якщо це не суперечить суті сімейних відносин. На додаток, за своїми формальними ознаками шлюбний договір можна віднести до

цивільно-правового договору: так, визначення договору, надане у п.1 ст.626 ЦК України: договором є домовленість двох або більше сторін, спрямованих на встановлення, зміну або припинення цивільних прав та обов'язків, можна частково застосувати до ШД, але виключно в частині саме цивільних прав та обов'язків, не більше, оскільки саме сімейні правовідносини регулюються спеціальним законодавчим актом – СК України. Це може стосуватись положень й інших статей глави 52 та глави 53 ЦКУ України: свободи договору, обов'язковості договору, його типових умов, строків, тлумачення, укладання договору, форми договору, моменту та місця укладання договору, підстав для зміни або розірвання договору, їхніх наслідків, форми тощо [1; 6]. Таким чином, зважаючи на те, що основний масив майнових прав та обов'язків визначається і регулюється саме ЦК України, тому звернення до його положень, у разі правових прогалин буде цілком виправданим та навіть необхідним, а тому відкидати в тому числі і цивілістичну природу ШД за таких умов неможливо.

Далі, Л.М. Дорошенко та А.О. Бистра пропонують внести доповнення до ч.1 ст.92 СК України у формі дефініції поняття ШД, яка повинна мати наступний вигляд: «Шлюбний договір – це правочин, сторонами якого є особи, що подали заяву до органів РАЦС про реєстрацію шлюбу чи подружжя, в якому закріплюються їх майнові права та обов'язки на час шлюбу та (або) на випадок його припинення» [10, 94-95]. На нашу думку, наведене визначення є дещо обмеженим, якщо його розглядати через призму правової науки (з однієї сторони вказано суб'єктний склад, частково зміст ШД, з іншої ж сторони не вказано форму правочину, не охоплено весь зміст ШД тощо), втім у взаємозв'язку із положеннями статей глави 10 СК України, і враховуючи саме нормотворчу практику, така дефініція є цілком адекватною.

Т.А. Кобзева та Ю.О. Горбатко Ю.О. трактують поняття ШД як: «... правочин (угода), що укладається між нареченими або подружжям, в якому передбачаються майнові права і обов'язки подружжя, зокрема, питання, пов'язані з правом власності на рухоме та нерухоме майно, як придбане до шлюбу, так і під час шлюбу, та майно, одержане в дар чи успадковане одним із

подружжя» [11, с. 70]. Данетрактування є досить цікавим з точки зору переліку авторами правочинів-підстав та часу набуття прав власності стороною договору (дарування; спадкування; перебування майна у власності до/після шлюбу), оскільки зважаючи на зазначене, цивільно-правовий та сімейно-правовий режим власності такого майна визначається/буде визначатись цілою низкою статей СК та ЦК України, якщо його не врегулювати шлюбним договором. Тому сторони, застосовуючи норми СК України мають право визначити у договорі власний правовий режим нерухомого майна, при чому положення договору матимуть пріоритетну силу над нормами СК та ЦК України у разі його укладення. Тому деякі науковці, зокрема Є.І. Фурса та С.Я. Фурса зауважують, що ШД«... це певна особлива двостороння угода, яка має специфічний матеріальний зміст» [12, с.307].

У свою чергу Г.П. Циверенко визначає шлюбний договір як «... документ, який укладається у письмовій формі і нотаріально посвідчується між подружжям, а також особами, які подали заяву про реєстрацію шлюбу, регулює майнові відносини між подружжям (наприклад, визначає розмір часток кожного із подружжя зі спільного майна), у тому числі визначає їхні майнові права та обов'язки як батьків» [13, с. 64]. Дане визначення є одним із небагатьох, у структурі якого згадується і третя сторона – діти. Відповідно до ШД дозволяється, наприклад, збільшувати розмір частки при розподілі спільного майна на користь того із подружжя, з ким проживатимуть діти, або можливо визначати умови про передачу дитині у користування певного майна, у тому числі й нерухомого, про розмір та порядок стягнення аліментів. Тобто шлюбний договір теоретично може покращувати майнові права дитини під час шлюбу або його припинення, однак, варто зазначити, що будь-яке обмеження прав чи покладення обов'язків на дитину в межах такого договору заборонено.

Водночас О.О. Ульяненко, стверджує, що шлюбний договір «... є угодою осіб різної статі, які подали заяву про реєстрацію шлюбу, чи угодою подружжя, що регулює майнові відносини між ними щодо порядку набуття права власності на спільне та роздільне майно чи інших майнових прав, порядку володіння,

користування та розпорядження ним, порядку його розподілу в разі припинення шлюбу, а також регулює майнові права та обов'язки подружжя як батьків відповідно до вимог сімейного та цивільного права [14, с. 78]. У першій частині визначення автор визначає шлюбний договір «... угодою осіб різної статі, які подали заяву про реєстрацію шлюбу ...», що на нашу думку є не дуже доречним у контексті дефініції поняття договору, оскільки виходячи із самого визначення шлюбу, передбаченого ч.1 ст.21 СК України, це сімейний союз жінки та чоловіка, а тому подальший наголос на різностатевих відносинах лише перенавантажує наведене тлумачення [1].

Аналізуючи наукові джерела, в яких досліджується поняття ШД та його правова природа, в останніх іноді можливо зустріти термін «ШК», який, як уже зазначалося раніше, був замінений законодавцем на початку 2000-х років. Тим не менше, деякі дослідники, наприклад, Нагорна О.О. стверджують, спираючись на думки й інших авторів, що термін «шлюбний контракт» доцільно використовувати для відмежування даного виду угоди від договорів, які можуть укладатись між подружжям», при цьому відмічаючи, що «Шлюбний контракт ... це цивільно-правова угода, яка укладається між подружжям або особами, які укладають шлюб, для регулювання майнових відносин» [15, с.333].

Близької до наведеної притримується думки й С.Я. Фурса: «... термін «контракт» дозволяє чітко відмежувати цей вид угоди від інших договорів, які можуть укладатися подружжям; до того ж, за суб'єктним складом цей договір має відрізнитись від інших договорів, які можуть укладатися між членами сім'ї (ст.9 Сімейного кодексу України) і отримати назву «сімейні договори», хоча в Сімейному кодексі України їх зміст не регламентується [16, с.57].

На противагу зазначеним вище доводам Т.Ю. Селезньова вважає більш коректним саме термін «ШД» обґрунтовуючи це тим, що згідно практики, яка склалася у правовій системі пострадянських держав, термін «ШК» може застосовуватися або в галузі трудового права, або в галузі господарського права, саме тому неприпустимим є використання цього терміну в сімейному праві задля

визначення домовленості, предметом якої можуть бути відносини, що мають хоч і майновий, але особистий (сімейний, родинний) характер [17, с.7].

Деякі правознавці з приводу розмежування понять «ШД» та «ШК» займають серединну позицію. Так, В.В. Луць вважає за необхідне розуміти поняття «договір» і «контракт» у досліджуваному контексті як синоніми, що правда із застереженням, що поняття «контракт» все таки притаманне регулюванню підприємницьких правовідносин [18, с.24]. Д.М. Белов і Л.І. Палешник також вважають ці поняття синонімічними, хоча доцільніше, на їх погляд, використовувати термін «ШД», оскільки саме такий термін закріплено на законодавчому рівні у СК України [19, с. 149].

Зважаючи на існування неоднозначного співставлення понять і термінів «ШД» та «ШК» вважаємо за необхідне порівняти досвід деяких зарубіжних країн із врегулювання даної проблематики.

У Федеративній Республіці Німеччина ШК може вміщувати ті ж положення, що й ШД за законодавством України. Закон також не допускає будь-якого обмеження прав подружжя. Однак, що стосується порядку оформлення ШК, то він має певні особливості у порівнянні із СК України. Якщо подружжя виключили чи змінили договором законний режим майна, то висувати заперечення щодо третьої особи, з якою один з них уклав правочин на основі таких змін можливо лише у тому випадку, якщо ШК був внесений у реєстр майнових прав подружжя відповідного територіального суду, чи якщо третій особі було відомо про шлюбний договір на момент укладення правочину [20]. В той же час у Франції договірні шлюбні відносини між чоловіком та жінкою детермінуються саме як ШД. Пов'язано це насамперед з тим, що доктриною французького права шлюб представляє собою апріорі укладений у встановленій законом формі цивільний договір, що об'єднує наречених/подружжя для спільного життя та надання взаємної підтримки. Шлюбні правовідносини між подружжям врегульовуються французьким цивільним Кодексом 1804р. В Титулі V книги III «Про шлюбний договір і про режими майнових відносин між

подружжям» передбачається наявність правових норм, спрямованих на регулювання такого правового інституту, як ШД, та норми щодо режиму майнових відносин між подружжям[21].

У Індії шлюбні взаємовідносини загалом регулюються релігійними традиціями та звичаями, однак, індійські суди дозволяють підписувати меморандуми про врегулювання деяких правовідносин під час розлучень. Ці меморандуми підпадають під дію законодавчого акту 1872 року, який носить найменування «Indian Contract Act», у розділі 10 якого встановлено, що будь-які угоди вважаються саме контрактами, якщо вони укладені за вільною згодою сторін із дотриманням вимог права [22].

Канада також відноситься до табору держав, які на законодавчому рівні визначають ШД як ШК, а саме секцією 52 «ШК» закону «Family Law Act» визначено – дві особи, які одружилися одне з одним або мають намір одружитися, можуть укласти угоду, в якій вони погоджуються щодо врегулювання своїх наступних прав та обов'язків під час шлюбу або під час розлучення, про анулювання шлюбу або у разі смерті: 1) права власності на майно або його поділ; 2) зобов'язання щодо підтримки (в Україні це носить назву «надання утримання одному з подружжя»; 3) правовизначати освітній та моральний напрямок підготовки своїх дітей, але не право на опіку над дітьми або доступ до них; 4) будь-які інші питання щодо врегулювання прав та обов'язків подружжя [23].

У сімейному праві США ШД носить назву «шлюбна угода», а більшість правовідносин, що пов'язані з порядком його укладання та розірвання, змістом, предметом тощо врегульовані нормативним актом «Uniform Premarital Agreement Act», який був розроблений Єдиною юридичною комісією (ULC) у 1983 році, частково на запит великої кількості громадян, які одружувались і мали намір працювати поза домом. У даному акті передбачено два види ШД: «дошлюбна» та «післяшлюбна» угода («prenuptial» and «postnuptial» agreement). Сам ШД визначається як угода між майбутнім подружжям, укладена в рамках шлюбу і є діючою під час всього шлюбу. У коментарях до цього документу вказано, що

ШД за своєю суттю є контрактом, і як визначено для більшості контрактів у США, останній повинен бути укладений сторонами, які є дієздатними, а тим особам, які не мають можливості це зробити, дозволяється укласти дошлюбний договір у відповідності до інших положень законодавства [24].

У контексті наведених прикладів окремої уваги заслуговує праця Найджела В. Лоува *Prenuptial agreements: the English position* у якій дослідник визначає ШД (шлюбну угоду), з англійської позиції, як угоду укладену до шлюбу, предметом якої є юридична доля всіх активів сторін у разі офіційного розлучення чи припинення фактичних шлюбних відносин без розірвання шлюбу [25, с.5]. У той же час автор неодноразово, фактично, ототожнює ШД із ШК аналізуючи судову практику та досліджуючи інститут шлюбу у сімейному праві Англії [25].

Таким чином, проаналізувавши наведене вище можливо зробити висновок, що у країнах Західної півкулі (в тому числі Індія, оскільки у 1947 році позбулась колоніального статусу Великої Британії) найбільш розповсюдженим у сімейному праві є поняття та термін ШК, а там, де хоч і використовуються на нормативно-правовому рівні категорії «угода», «домовленість» чи «договір», вони фактично ототожнюються із категорією «контракт». На наш погляд, пріоритет застосування терміну та поняття ШК пов'язаний, по-перше, із широкою диспозитивністю змісту, умов та предмету договору (у деяких країнах за угодою дозволяється врегульовувати навіть особисті немайнові відносини подружжя, подружжя з дітьми тощо), а також ліберальним підходом до свободи договору; по-друге, з ціллю відмежування ШК від інших сімейних та родинних договорів, в тому числі і типових ШД, як, наприклад у Франції. В українській ж сімейно-правовій парадигмі, беручи за основу цивілістичну складову природи ШД, достатньо диспозитивні положення глави 10 СК України та наявність широкого спектру договорів сімейного/родинного типу також доцільно було б застосовати термін та поняття ШК.

За результатами аналізу всіх позицій згаданих учених щодо поняття та правової природи ШД наголосимо, що шлюбний договір є особливим різновидом сімейно-правових договорів, якому притаманні цивільно-правові

характеристики, і який носить як загальні для будь-якого договору ознаки (наприклад, має відповідати основним вимогам законодавства, що висуваються до сімейно-правових/цивільно-правових правочинів, і за формою укладення, і за змістом, і за об'єктом врегулювання), так і специфічні (особливий суб'єктний склад, зміст і предмет договору). Більш детально необхідно зупинитись на специфічних ознаках ШД, оскільки саме вони визначають його сутність як такого.

Суб'єктний склад ШД визначається відповідно до положень ч.1 ст.92 СК України, згідно якої сторонами у ШД можуть бути виключно особи, що подали заяву про реєстрацію шлюбу або подружжя[1]. Як уже було з'ясовано раніше – ШД носить в собі цивільно-правовий елемент правової природи та сутності, тим не менше відміну від більшості цивільних договорів, де сторонами можуть бути найрізноманітніші суб'єкти: юридичні особи, фізичні особи, органи державної влади та місцевого самоврядування, іноді навіть особи з обмеженою дієздатністю, обсяг кола суб'єктів які можуть бути сторонами у ШД є надзвичайно обмеженим. Варто зазначити, що ШД слугує засобом врегулювання майнових відносин саме між подружжям, а не між особами, які перебувають у фактичних шлюбних відносинах проживаючи разом, тому укладання ШД такими суб'єктами є неможливим. Для таких випадків у свою чергу в СК України визначено доволі широкий вибір договорів іншого характеру, які особи, що перебувають у фактичних шлюбних відносинах можуть укладати між собою: договір про спільне проживання і ведення спільного господарства, договір про розподіл нажитого за час спільного проживання майна, договір про порядок користування майном тощо.

Важливу роль у суб'єктному складі ШД відіграє такий аспект як вік сторін. Так, у відповідності до ч.1 ст.22 СК України шлюбний вік для чоловіків та жінок встановлюється у вісімнадцять років, а відповідно до ч.2 ст.23 СК України особи, які бажають зареєструвати шлюб, мають досягти ШД на день реєстрації шлюбу [1]. Таким чином, за загальним правилом, особи, які не досягнули свого повноліття, не мають права укладати ШД, ні після подачі заяви про реєстрацію

шлюбу, ні під час шлюбу, тому що він просто не може бути посвідчений нотаріусом. Однак, СК України, у певних випадках, все таки дозволяється укладати шлюб особам, що досягли 16 років, а саме ч.2 ст.23 – за рішенням суду якщо буде встановлено, що це відповідає її інтересам[1]. Така особа відповідно до ч.2 ст.34 ЦК України набуває повної дієздатності, а тому вона також має право укласти ШД [6]. Проте, якщо неповнолітня особа укладає ШД до моменту набуття повної цивільної дієздатності і до реєстрації шлюбу, тоді відповідно до положень ч.2 СК України, такій особі необхідно отримати письмову згоду її батьків або піклувальників, засвідчену нотаріусом [1].

Також, важливим фактом, який не можна оминати увагою є те, що відповідно до положень ч.1 ст.21 СК України шлюб між собою можуть укласти лише чоловік та жінка, тобто особи різної статі. Виходячи з цього можна зробити висновок, що ШД де сторонами угоди є особи однієї статі є недійсними (ст. 203, 215 ЦК України [1; 6], на наш погляд, нікчемними.

Отже, суб'єктами(сторонами)ШД в Україні можуть бути тільки особи різної статі, наділені необхідним обсягом цивільної дієздатності та перебувають між собою у шлюбі або подали заяву про реєстрацію шлюбу.

Наступними ознаками (категоріями), що визначають специфіку та особливість ШД є зміст та предмет цієї угоди. Загальні положення змісту та предмету ШД регулюються ст.93 СК України. Як вбачається немайнові відносини подружжя не можуть входити до предмета ШД. В силу того, що немайнові відносини мають свою специфіку і в більшості своїй не піддаються правовому регулюванню, включення їх до змісту ШД представляється зайвим. Більше того ст.51 Конституції України визначено: кожен із подружжя має рівні права і обов'язки у шлюбі та сім'ї, дане положення знайшло своє закріплення в ч.6 ст.7 та інших статтях СК України. Так, дружина та чоловік мають право на повагу до своєї індивідуальності, своїх звичок та уподобань (ст. 51 СК України); на фізичний та духовний розвиток, на здобуття освіти, прояв своїх здібностей, на створення умов для праці та відпочинку (ст. 52 СК України) тощо [1; 26]. Тобто, виходячи із наведених нормативно-правових положень,

втручання в особисті немайнові права одного із подружжя, навіть у договірній формі, буде носити дискредитаційний, та такий, що порушує баланс рівності прав та обов'язків сторін характер. Також це може бути пов'язане із тим, що немайнові відносини подружжя не можуть входити до предмета ШДв силу специфіки і в більшості своїй вони не піддаються приватно-правовому регулюванню «фізично», тому і включення їх до змісту ШД представляється не раціональним.

З іншого ж боку, на противагу наведеній тезі існує думка, що в умовах оновленого сімейного та цивільного законодавства заборона включати до змісту ШД особисті немайнові права та обов'язки подружжя є необґрунтованою – О.М. Калітенко стверджує, що «Повне законодавче визнання, а також цивільно- та сімейно-правове регулювання особистих немайнових прав свідчить не тільки про можливість, а й про необхідність регулювання таких прав в договірному порядку. Більш того, якщо раніше говорили про можливість закріплення таких прав в договорі лише за умови встановлення санкцій за їх невиконання, то в сучасних умовах такі санкції можуть застосовуватися на підставі загальних положень сімейного та цивільного законодавства, зокрема, ст. ст. 7-9 СК України та ст. ст. 272, 275 ЦК України» [27, с.303]. На перший погляд, дана теза є обґрунтованою, але якщо на це подивитись з іншої сторони, то можливо законодавець навпаки навмисно визначив такі особисті немайнові права – об'єктивізував у нормативній формі, щоб вони перебували під охороною держави, а їх врегулювання в приватній площині (як предмет ШД) було б недопустимим. Вимога стосовно упорядкування лише майнових прав і обов'язків та заборона врегулювання особистих відносин між подружжям та особистих відносин між ними і дітьми, викладена у ч.1-3 ст.93 СК України, є зрозумілою: адже це саме та сфера людських відносин, стосунків між подружжям, яка має підлягати правовому регулюванню засобами виключно цивільного та сімейного законодавства. Відносно врегулювання немайнових відносин між подружжям, то цілком логічно, що вони регулюються або іншими усталеними видами суспільних норм (звичаями та традиціями, моральними і релігійними нормами),

або, у гіршому випадку, потрапляють до сфери регулювання адміністративного або навіть кримінального права [28, с.56].

СК України надає можливість передбачити у ШД додатковий обсяг прав та обов'язків подружжя, що виходить за рамки стандартного «визначення майнових прав та обов'язків», зокрема: 1) порядок користування житловим приміщенням, яке належить другому з подружжя на праві власності, а потім в разі необхідності звільнення житлового приміщення тому з подружжя, хто вселився в нього, виплати грошової компенсації (ст.98 СК України); 2) надання утримання одному з подружжя незалежно від непрацездатності та потреби у матеріальній допомозі, а також визначення порядку і розміру виплати аліментів на спеціальних договірних умовах (ст.99 СК України); 3) передачу майна після припинення шлюбу, яким не володів один із подружжя та який не мав юридичних підстав на його отримання відповідно до загальних норм СК та ЦК України (але договором таку можливість було передбачено) (ст.97 СК України) [1].

Дана гнучкість ШД, яка полягає у змозі подружжя на свій розсуд включати в умови ШД найрізноманітніші положення, що стосуються врегулювання майнових прав та обов'язків сторін, характеризує його не тільки як юридичний регуляторний інструмент правовідносин, а й як спосіб захисту та охорони сімейний майнових прав, тому що в ході аналізу норм СК та ЦК України виявлено: 1) суб'єкти ШД мають можливість обумовити угоді порядок несення відповідальності за особистими зобов'язаннями кожного з них; 2) обумовити міри відповідальності та/чи способи захисту та охорони на випадок невиконання чи неналежного виконання умов ШД; 3) захищати свої права в позасудовому порядку, зокрема, шляхом внесення змін та доповнень до ШД або вчинення виконавчого напису нотаріуса на витязі зі ШД; 4) закріпити перелік майна, яке належить кожному з подружжя на праві роздільної приватної власності на момент укладення шлюбу; 5) використовувати ШД як підставу та основу захисту своїх сімейних майнових прав у суді тощо.

Таким чином, підсумовуючи наведене у цьому підрозділі можливо зробити висновок, що ШД – це вид сімейного письмового правочину (договору), який

підлягає нотаріальному посвідченню, що укладається між нареченими або подружжям особисто з метою врегулювання виключно майнових відносин між ними щодо порядку набуття права власності на спільне та роздільне майно чи інших майнових прав, порядку володіння, користування та розпорядження ним, порядку його розподілу, в разі припинення шлюбу, а також встановлення майнових прав та обов'язків подружжя як батьків тощо відповідно до вимог сімейного та цивільного законодавства. ШД є специфічним інститутом сімейного права, оскільки він носить в собі частково цивілістичну правову природу, має особливий суб'єктний склад, предмет регулювання та зміст. Цілями та метою укладання ШД є встановлення за двосторонньою згодою наречених/подружжя правового режиму сукупності майнових відносин (майнових прав та обов'язків) на час дії шлюбу та/або після нього, а також поточний захист та охорону майнових сімейних прав та можливе недопущення порушень таких прав у майбутньому. Говорячи про ШД, виходячи із його характерних ознак та відмінностей від інших сімейно(родинно)-правових договорів більш доцільно було б використовувати поняття та термін «ШК» за аналогією з практикою розвинених країн Західної півкулі, однак, станом на сьогодні у законодавстві України закріплено саме термін та поняття «ШД» – тому вважається за вірне зупинитись на його використанні.

1.2. Місце шлюбного договору серед інших сімейних договорів

Правове регулювання договірних відносин у сімейному праві наразі є об'єктом пильної уваги з боку як практиків, так і вчених, а також предметом дослідження багатьох наукових робіт. Однак протягом низки останніх десятиліть вони аналізувалися виключно в межах цивільного законодавства або дослідження подружніх договорів, зокрема, ШД, або увага приділялася аліментному договору між батьками і дітьми. На даний момент актуальним є

аналіз прояву диспозитивності у сімейному праві, тому доцільним є розвиток договірної регулювання сімейних відносин, запорукою якого стають наукові дослідження договірної регулювання у сфері сімейних відносин [29, с.5-6].

Необхідно зазначити, що врегулювання сімейних відносин на договірних засадах в умовах сьогодення є одним із принципів сімейного законодавства та важливих характеристик методу сімейно-правового регулювання. Наведена теза знаходить своє безпосереднє законодавче закріплення у ст. ст.7 та 9 СК України, а також в інших статтях СК України під виглядом поіменованих договірних конструкцій. Цей законодавчий підхід став підґрунтям впровадження нового терміну «сімейний» договір для позначення однорідної групи договорів у сфері сімейних правовідносин та у сімейному праві України в цілому [1; 30, с.253].

Сімейно-правові договори належать до договорів приватного права, адже вони є типовими для відносин, які у цілому базуються на засадах рівності сторін, їх вільному волевиявленні та майновій самостійності. Сімейно-правовими вважають договори, що укладаються фізичними особами і спрямовані на встановлення, зміну або припинення сімейних прав та обов'язків [31, с.136; 32, с. 54]. Суб'єктами – учасниками договірної регулювання сімейних відносин виступають виключно фізичні особи, що пов'язані відносинами шлюбу, родинності, усиновлення чи іншими відносинами, що виникають із факту створення сім'ї на інших правових підставах, не заборонених законом і таких, що не суперечать моральним засадам суспільства. Відповідно до ч.1-3 ст.2 та ч.1 ст.9 СК України сімейно-правові договори можуть укладатися між дружиною та чоловіком; матір'ю та батьком дитини; матір'ю та/або батьком і дитиною; іншими членами сім'ї та родичами, відносини між якими врегульовані сімейним законодавством (наприклад, дідом/бабою та онуком/онучкою; прадідом/прабабою та правнуком/правнучкою; братами/сестрами; усиновлювачами/усиновленими; мачухою/вітчимом та падчеркою/пасинком; особами, що фактично проживають однією сім'єю тощо). Крім того, враховуючи зміст ч.2 ст.9 та ч.4 ст.2 СК України, необхідно визнати, що правом укладати

договори в сімейній сфері наділені інші родичі за походженням, відносини між якими не врегульовані СК України [1].

ШД, який є предметом дослідження цієї роботи, прийнято відносити до групи сімейних договорів, що укладаються подружжям. Самого ж поняття «договори, що укладаються подружжям» або «договори подружжя» СК України не містить, однак містить цілу низку статей, що їх поіменно визначають. Тим не менше у науковій літературі існують деякі влучні трактування цієї сімейно-правової категорії. Так, Т.В. Боднарта О.В. Дзера визначають договори подружжя«... як різновид сімейно-правових договорів, які укладаються особами, що перебувають у зареєстрованому шлюбі, та спрямовані на встановлення майнових сімейних прав та обов'язків подружжя» [33, с.235]. В.К. Антошкіна декларує, що «договір подружжя – це засіб індивідуально-нормативного правового регулювання, який поряд з іншими індивідуальними актами застосування права входить до системи індивідуального регулювання майнових відносин подружжя, метою якого є створення персоніфікованих правил поведінки подружжя у майновій сфері» [34, с.7]. На нашу думку, обидва визначення є вірними, тому що, перше – надає загальну правову характеристику договорам подружжя саме як об'ємній групі сімейно-правових договорів; друге – встановлює договори подружжя саме як засоби-акти врегулювання майнових відносин між спеціальними суб'єктами – чоловіком та жінкою, які перебувають у певному сімейно-правовому стані – шлюбі. Більш детальне трактування категорії «договори подружжя» повинно відбуватись відносно окремо взятого договору, визначеного СК України.

Виключною особливістю договорів подружжя, в тому числі і ШД, є те, що вони мають особисто-довірчий характер, тобто права та обов'язки, з приводу яких укладається договір, не можуть здійснюватися третіми особами, а також відповідальність визначена цими договорами чи актами сімейного/цивільного законодавства, що регулюють зазначені договірні правовідносини, не може бути понесена чи перекладена на третіх осіб в силу особливих сімейно-правових зв'язків між учасниками сімейно-правових відносин.

Виходячи з такої характеристики, слід наголосити на неможливості застосування у таких договорах ряду цивільно-правових інструментів, а саме: а) заміни осіб в сімейно-правових договорах; б) виконання зобов'язання третіми особами; в) переадресація та передоручення виконання тощо [35, с.31]. Отже, договори між подружжям носять суцільно непорушний індивідуально-правовий характер.

Досліджуючи наукові джерела із даної тематики отримано висновок, що правознавці по-різному відносять ті чи інші договори, включаючи і ШД, до групи договорів подружжя. Так, наприклад, А.О. Дутко до договорів між подружжям (при чому ототожнює останні із сімейно-правовими договорами) відносить: договори подружжя щодо умов та порядку надання утримання одне одному (ст.78 СК України) або припинення права на утримання (ст.89 СК України); договори щодо здійснення батьківських прав та виконання обов'язків тим з них, хто проживає окремо від дитини, визначення місця проживання дитини у разі розірвання шлюбу, порядку участі у забезпеченні умов життя дитини того з батьків, хто буде проживати окремо (ст.109 СК України); договір матері та батька про сплату аліментів на дитину (ст.189 СК України), та про припинення права дитини на аліменти у зв'язку з набуттям права власності на нерухоме майно (ст. 190 СК України); ШД (глава 10 СК України); договір дружини та чоловіка про визначення порядку користування нерухомим майном (ст.66 СК України) та про поділ нерухомого майна (ст. 68 СК України) тощо [31, с.137-138].

О.В. Михальнюк відносить до договорів подружжя: договір про поділ майна подружжя (ст.69 СК України); договір про виділ майна (частки) одного з подружжя зі складу всього майна подружжя (ч.2 ст.69 СК України); договір про відчуження одним із подружжя на користь другого подружжя частки у праві спільної власності без виділу цієї частки (ч.2 ст.64 СК України); договір про визначення порядку користування майном (ст.66 СК України) [36, с.67]. Очевидно, що така класифікація стосується договорів між чоловіком та жінкою стосовно правового режиму майна, яке належить їм. Однак, автор із

незрозумілих причин не включив до наведеного переліку ШД, хоча у своїй ж роботі проводить деякі аналогії саме з ним.

О.В.Розгон розділяє договори подружжя на дві підгрупи, а саме: договори подружжя щодо їх майна; договори подружжя про надання взаємного утримання[31, с.81]. До договорів подружжя щодо їх майна він відносить: 1) договір щодо користування майном; 2) договір про поділ майна подружжя; 3) договір про відчуження одним із подружжя на користь другого подружжя своєї частки у праві спільної власності подружжя без виділу цієї частки; 4) договір про визначення часток у спільній сумісній власності подружжя; 5) договір про встановлення правового режиму майна подружжя на випадок роздільного проживання, на випадок примирення і на випадок припинення шлюбу; 6) договір про об'єднання майна подружжя; 7) договір про передання роздільного майна одного з подружжя до спільної часткової або спільної сумісної власності подружжя; 8) і ШД [31, с.83-84].

Г.М. Ахмач у своїй дисертації, присвяченій договірним правовідносинам між членами сім'ї, ставить ШД в один ряд із спадковим договором подружжя та договором подружжя про надання утримання, визнаючи їх найбільш поширеними договорами подружжя[37, с.9]. З цією тезою важко однозначно погодитися, оскільки матерія спадкового договору подружжя визначена лише теоретично і говорити про широке використання такого виду договорів на практиці не приходить.

М.В. Бориславський розмежовує договори у сфері сімейного права, зокрема й ті, сторонами яких є подружжя, на три окремі підгрупи: 1) ті, що опосередковують правовідносини з приводу майна (про встановлення режиму майна; про встановлення порядку користування майном); 2) договори, що опосередковують правовідносини з приводу надання або припинення права на утримання; 3) договори, які врегульовують як відносини щодо майна, так і щодо матеріального утримання. ШД на її думку відноситься до договорів, що опосередковують правовідносини з приводу майна [38, с.198].

Як вбачається із наведених класифікацій та типологізацій, науковці найчастіше відносять ШД до категорії сімейно-правових угод, які укладаються подружжям щодо їх майна (або правового режиму майна). Такий підхід на нашу думку є частково вірним, тому що на відміну від інших договорів подібного типу:

по-перше, дійсно, суб'єктами заключення ШД є подружжя, але згідно ч.1 ст.92 СК України ШД також може бути укладено особами, які подали заяву про реєстрацію шлюбу, тобто особами, які ще де-юре не є подружжям, а лише нареченими; і у відповідності до ч.1 ст.95 СК України якщо ШД укладено до реєстрації шлюбу, він набирає чинності у день реєстрації шлюбу[1]. Таким чином, укладачами ШД на відміну від інших угод групи договорів подружжя можуть бути як наречені, так і подружжя, а юридичний вплив ШД на права та обов'язки постапріорі набуття його чинності розповсюджується уже на наречених. Більше того юридичні положення ШД розповсюджуються на сторони і в разі розірвання шлюбу, тобто, коли де-юре чоловік і жінка уже не є подружжям, за умовидосягнення таких домовленостей. Прикладом може слугувати ч.1 ст.98 СК України – подружжя може домовитися про звільнення житлового приміщення тим з подружжя, хто вселився в нього, в разі розірвання шлюбу, з виплатою грошової компенсації або без неї, або ч.3 ст.97 СК України – сторони можуть домовитися про можливий порядок поділу майна, у тому числі і в разі розірвання шлюбу;

по-друге, це строк дії ШД. Виходячи із вказаного у попередньому абзаці та ст.96 СК України строки тривалості окремих прав та обов'язків сторін, і чинність ШД або окремих його умов може виходити за рамки самого шлюбу, але лише в прогресивному напрямку – після припинення шлюбу [1]. Таким чином дія ШД може розповсюджуватись на всю медіану шлюбних правовідносин, а також після них, на відміну від інших договорів між подружжям, які охоплюють лише частку шлюбного життя;

по-третє, ШД може містити у собі положення деяких інших сімейних договорів. Так,

1) відповідно до ст.98 СК України подружжя має право у ШД визначати порядок користування житлом – якщо у зв'язку з укладенням шлюбу один із подружжя вселяється в житлове приміщення, яке належить другому з подружжя, сторони у ШД можуть домовитися про порядок користування ним. Подружжя може домовитися про звільнення житлового приміщення тим з подружжя, хто вселився в нього, в разі розірвання шлюбу, з виплатою грошової компенсації або без неї. Сторони можуть домовитися про проживання у житловому приміщенні, яке належить одному з них чи є їхньою спільною власністю, їхніх родичів [1]. Одночасно із цим ст.66 СК України встановлено, що подружжя має право на визначення порядку користування майном[1]. Виходячи з аналізу цих двох статей робимо наступний висновок: нормативні положення ст.98 СК України є набагато вужчими у порівнянні із положеннями ст.66, оскільки в останній прямо не вказано ні форми, ні змісту, ні конкретного предмету договору про використання майна (чи це рухоме, чи нерухоме майно, його вартість тощо), що є у спільній сумісній власності, тому для даних відносин за аналогією можливо використовувати норми, які регулюють порядок укладення і посвідчення подібного договору між учасниками спільної часткової власності (ч.2 - 4 ст.358 ЦК)[1; 6]. У ст.98 СК України прозоро визначено вид нерухомого майна –житло, та форму власності – тимчасове користування. Але найголовнішим, виходячи із контексту дослідження є те, що подружжя (або наречені) можуть у ШД визначати порядок користування житлом не прибігаючи до окремого укладення договору про визначення порядку користування майном.

2) Також в силу положень ст.97 СК України особи які перебувають у шлюбі можуть визначати у ШД правовий режим майна – може бути визначене майно, яке дружина, чоловік передає для використання на спільні потреби сім'ї, а також правовий режим майна, подарованого подружжю у зв'язку з реєстрацією шлюбу. Сторони можуть домовитися про непоширення на майно, набуте ними за час шлюбу, положень ст.60 СК України і вважати його спільною частковою власністю або особистою приватною власністю кожного з них [1].Отже, подружжямає можливість, в обхід деяких загальних норм СК України щодо

установлення правового режиму майна подружжя, договорів визначених ст. ст.65, 67-68

СК України та договорів ЦК України щодо розпорядження майном/частою майна, на власний розсуд у ШД домовитись про права та обов'язки на майно набуте ними за час шлюбу, подарованого їм у зв'язку з реєстрацією шлюбу тощо.

3) Відповідно до ст.99 СК України подружжя може домовитись про надання утримання одному з подружжя незалежно від непрацездатності та потреби у матеріальній допомозі на умовах, визначених ШД. Якщо у ШД визначені умови, розмір та строки виплати аліментів, то в разі невиконання одним із подружжя свого обов'язку за договором аліменти можуть стягуватися на підставі виконавчого напису нотаріуса.[1]. Одночасно із цим ст.78 СК України надає право подружжю укласти окремий договір про надання утримання[1]. Ч.3 ст.99 СК України дозволяється в умовах ШД встановлювати можливість припинення права на утримання одного з подружжя у зв'язку з одержанням ним майнової (грошової) компенсації. В той же час ч.1 ст.89 СК України чоловік та жінка мають право укласти окремий договір про припинення права на утримання взамін набуття права власності на житловий будинок, квартиру чи інше нерухоме майно або одержання одноразової грошової виплати [1]. Отже, подружжя в одному ШД може врегулювати більшість проблемних питань на рахунок права на утримання, його припинення, умов, розміру та строків виплати аліментів, знову таки, не прибігаючи до укладення окремих договорів, визначених ст. ст. 78 та 89 СК України;

по-четверте, ШД можуть бути визначені майнові права та обов'язки подружжя як батьків (ч.2 ст.93 СК України), але він не може регулювати особисті відносини між подружжям та дітьми (ч.3 ст.93 СК України) [1]. ШД теоретично може покращувати майнові права дитини під час шлюбу або у разі його припинення, але навпаки – ні в якому разі. За деяких обставин, наприклад, визначених ст.109 СК України, подружжя, яке має дітей, вправі укласти договір про те, з ким із них будуть проживати діти, яку участь у забезпеченні умов їхнього життя братиме той з батьків, хто буде проживати окремо, а також про

умови здійснення ним права на особисте виховання дітей. Зміст ШД у відповідності до глави 10 СК України врегульовувати вказані правовідносини із дітьми не може, а тому в рамках ШД будь-які домовленості особисто-немайнового характеру відносно дітей є нікчемними.

Таким чином, підсумовуючи наведене у цьому підрозділі можливо зробити висновок: ШД відноситься до групи сімейних договорів, які у науковій літературі носять найменування «договори подружжя». На нашу думку цю групу договорів слід детермінувати як «договори щодо майнових правовідносин між подружжям», тому що деякі з них дійсно регулюють відносини власне щодо майна, а деякі – аліментні та відносини щодо утримання, форма виконання обов'язків яких може носити зобов'язально-грошову специфіку. ШД також не є виключенням. Необхідно додати, що як і автор, так і деякі науковці, зокрема і Примак В.Д. вважають, що важливу роль при аналізі сімейних договорів слід відмітити застосуванню принципів права, зокрема, добросовісності [71] тощо.

ШД у системі сімейно-правових договорів має універсальну характеристику і його можливо класифікувати як договір змішаного типу, тобто коли до відносин сторін застосовуються у відповідних частинах положення актів сімейного та цивільного законодавства про договори, елементи яких містяться у змішаному договорі; а сам ШД може містити у собі положення деяких інших сімейних договорів, які передбачають встановлення майнових прав і обов'язків як між самим подружжям, ті, що можуть виникнути між колишніми дружиною та чоловіком, так і тих, що встановлюють майнові правовідносини як батьків щодо своїх дітей. Предметом вивчення такої специфіки ШД у системі сімейних договорів займалися такі вчені-правознавці як С. Я. Фурса, Є. І. Фурса та О. М. Нікітюк, які наводили подібні тези та аргументи у своїх наукових роботах [39, 40].

РОЗДІЛ 2

ПРОЦЕСУАЛЬНО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ ЗАХИСТУ ТА ОХОРОНИ СІМЕЙНИХ ПРАВ НА ПІДСТАВІ ШЛЮБНОГО ДОГОВОРУ

2.1. Нотаріальний порядок охорони подружніх прав на підставі шлюбного договору

Провівши теоретико-правовий аналіз наведеного розділі 1 даної роботи слід зазначити, що загалом майже вся наукова доктрина сімейного права України розглядає ШД через призму договору/контракту, який встановлює і врегульовує

майнові правовідносини (права, обов'язки) між подружжям, однак, з точки зору способу (або засобу) охорони та захисту таких сімейних прав ШД майже не розглядається. Однак, така узагальнена позиція не є дивною, оскільки звертаючись до ст.93 СК України, яка визначає зміст договору; та ст. ст.97-99 СК України, які встановлюють предмет та умови ШД, висновок наступний – ці статті імперативно не встановлюють охоронної та захисної функцій ШД, а лише регламентують договірний правовий режим майнових прав, із якого, у свою чергу, і випливає можливість захисту та охорони сімейних майнових прав укладення такого ШД *post factum* [1]. Також, відповідно до ч.2 ст.18 СК України законодавець не відносить до переліку способів захисту сімейних прав та інтересів саме шлюбний договір, але відносить спосіб під найменуванням «встановлення правовідношення», яке включає в себе у тому числі і укладення ШД [1].

Одночасно із цим, одним із аспектів змісту (сутності) сімейного права, а також правової держави як такої в цілому, є теоретична розробка та практичне втілення правового механізму захисту та охорони прав особи, їх гарантування, та ефективний механізм примусу виконання сторонами своїх зобов'язань, взятих на себе чи то відповідно до законодавства, чи відповідно до договору. Сама наявність сімейних прав та їх закріплення на законодавчому рівні, *апріорі*, є підставою для їх охорони та захисту, як на рівні СК України: ст.5 – держава охороняє сім'ю, дитинство, материнство, батьківство, створює умови для зміцнення сім'ї; ст.27 – державна реєстрація шлюбу встановлена для забезпечення стабільності відносин між жінкою та чоловіком, охорони прав та інтересів подружжя тощо [1]; так і на рівні Основного Закону: ст.51 – сім'я, дитинство, материнство і батьківство охороняються державою; ст.55 – права і свободи людини і громадянина захищаються судом тощо [26].

На додаток до згаданого, певну правову невизначеність вносять поняття «захист» і «охорона» сімейних прав, які деякі вчені вживають як синонімічні чи подібні за значенням. На думку багатьох правознавців, захист певних прав, відносин тощо – це поняття вужче, ніж їх охорона. Так, захист сімейних прав

охоплюється більш широким поняттям «охорона сімейних відносин» або «охорона сімейних прав», яка здійснюється за допомогою, в першу чергу, сімейно-правових норм, що встановлюють належність різноманітних прав суб'єктам цих правовідносин і визначають ступінь їх відокремлення, забезпечують їм умови для реалізації їхніх прав за певних умов та негативні наслідки для осіб, які порушують дані права. Охорона і захист сімейних прав та інтересів тісно пов'язані одне з одним, адже відповідний сімейно-правовий захист може здійснюватися лише у межах охоронюваних сімейних прав.

Аналізуючи ШД – спосіб (засіб) захисту та охорони сімейних прав, у першу чергу, слід звернути увагу на процесуально-правові аспекти захисту та охорони сімейних прав на підставі ШД, зокрема, на нотаріальний порядок охорони та судовий порядок захисту.

Відповідно до ст. 209 ЦК України правочин, який учинений у письмовій формі, підлягає нотаріальному посвідченню лише у випадках, встановлених законом або домовленістю сторін [6]. Така законна вимога міститься у ст.94 СК України –ШД укладається у письмовій формі і підлягає обов'язковому нотаріальному посвідченню [1]. Нотаріальне посвідчення правочину здійснюється нотаріусом або іншою посадовою особою, яка відповідно до закону має право на вчинення такої нотаріальної дії, шляхом вчинення на документі, в якому викладено текст правочину, посвідчувального напису. Нотаріальне посвідчення може бути вчинене на тексті лише такого правочину, який відповідає загальним вимогам, встановленим ст.203 ЦК України [6].

Нотаріальний процес(провадження)необхідно вважати одним із основних юридичних способів реалізації сімейних прав. Зазначене пов'язане із тим, що сімейним правовідносинами притаманні специфічні ознаки, які обумовлюють особливості законодавчого регулювання, а також форм і способів їх реалізації за участі спеціального суб'єкта – нотаріуса.

О.В. Розгон із посиланням на М. Дякович зауважує, що в ст.18 СК України «... відсутнє згадування захисту сімейних прав нотаріусом. На цю прогалину вказує й М.М. Дякович, яка рекомендує доповнити СК України ст. 18-1

«Охорона і захист сімейних прав та інтересів нотаріусом». Прогалина щодо відсутності захисту сімейних прав нотаріусом, на її думку, може бути компенсована договірними способами захисту, особливо в нотаріально посвідчуваних договорах, тому й варто доповнити СК України положенням, що однією з юрисдикційних форм охорони та захисту прав і законних інтересів членів сімейних правовідносин є нотаріальна діяльність із учинення нотаріусом нотаріальних дій»[41, с.46].

Варто погодитись із думкою Я.А. Гошовської, згідно якої «Нотаріальне провадження щодо реалізації сімейних правовідносин володіє ... такими ознаками: самостійність серед видів юридичних процесів в Україні; певна спільність із адміністративним та судовим процесом; законодавчо визначена процедура (форма) існування; заснованість на нормах матеріального права сімейного законодавства (Сімейний кодекс України, Цивільний кодекс України тощо); безспірність; змістом є окремі нотаріальні дії» [42, с.13]. Саме нотаріальне посвідчення (тобто етап нотаріального провадження) ШД можливо віднести до дій нотаріуса, які спрямовані на виникнення або зміну сімейних правовідносин, у даному випадку відносно ШД це виключно шлюбні, у сфері врегулювання майнових правовідносин, та їх охорони під час вчинення нотаріальної дії.

Нотаріальне посвідчення ШД у рамках нотаріального провадження у площині охорони ним сімейних прав подружжя має ряд наступних особливостей:

1) Відповідно до ст. 43 Закону України «Про нотаріат» нотаріус при посвідченні ШД повинен установити особу, яка звернулася за вчиненням нотаріальної дії [43].

Вся процедура посвідчення ШД та дії, що його супроводжують регламентуються Порядком вчинення нотаріальних дій нотаріусами України затвердженого Наказом Міністерства юстиції України від 22 лютого 2012 року (далі – Порядок). Згідно п.1-4 глави 3 розділу I цього Порядку при вчиненні нотаріальної дії нотаріус установлює особу, що звернулась за вчиненням нотаріальної дії. Встановлення особи здійснюється нотаріусом за документами, передбаченими Законом. Іноземний громадянин, особа без громадянства чи

особа, яка має статус біженця, які звертаються за учиненням нотаріальних дій, установлюються нотаріусом на підставі документів, передбачених законодавством України. Посвідчення водія, особи моряка, особи з інвалідністю чи учасника війни, посвідчення, видане за місцем роботи фізичної особи, не можуть бути прийняті нотаріусом для встановлення його особи під час посвідчення правочинів [44]. Тобто нотаріус перевіряє чи дійсно особа, яка звернулась за посвідченням ШД є саме стороною ШД, і чи всі паспортні відомості відповідають тим, що вказані у реквізитах сторін ШД.

Більше того, Верховний Суд своєю Постановою № 757/10715/17-ц від 25 вересня 2019 року поставив крапку у довготривалій дискусії фахівців у питанні можливості укладення та нотаріального посвідчення ШД через представників. Суд постановив, що договір укладений через представників, не може вважатися таким, що виявляє волю подружжя. Тобто делегування одним із подружжя/наречених своїх повноважень та намірів щодо майбутнього врегулювання майнових сімейних відносин у даному випадку не є можливим, оскільки це суперечить положенням ст.92 СК України та ч.2 ст.238 ЦК України, згідно з якою представник не може вчиняти правочин, який відповідно до його змісту може бути вчинений лише особисто тією особою, яку він представляє [45]. Тому нотаріус не має права посвідчувати шлюбний договір, де навіть одну зі сторін договору представляє довірена особа. Пов'язано це із тим, на нашу думку, що представник, може скористатись невичерпним переліком повноважень (якщо звісно довіреність була складена таким чином) і (або) деформувати волю та наміри довірителя у питанні сімейних прав, що очевидно є захистом і запобіганням порушенню уже наявних сімейних прав та можливо прав, які тільки виникнуть у майбутньому.

2) Відповідно до ст.44 Закону України «Про нотаріат» процедурі власне посвідчення ШД також передуює визначення обсягу цивільної дієздатності фізичних осіб, які уклали ШД нотаріусом [43]. Керуючись вказаною статтею та глави 4 розділу I Порядку визначення обсягу цивільної дієздатності фізичної особи здійснюється за паспортом громадянина України або іншими

документами, передбаченими ст.43 Закону України «Про нотаріат» (крім посвідчення водія, особи моряка, особи з інвалідністю чи учасника Другої світової війни, посвідчення, виданого за місцем роботи фізичної особи), які унеможливають виникнення будь-яких сумнівів щодо обсягу цивільної дієздатності фізичної особи, яка звернулася за вчиненням нотаріальної дії. У разі потреби нотаріусу надається довідка про те, що особа не страждає на психічний розлад, який може вплинути на її здатність усвідомлювати свої дії та (або) керувати ними. У разі наявності сумнівів щодо обсягу цивільної дієздатності фізичної особи, яка звернулася за вчиненням нотаріальної дії, нотаріус зобов'язаний звернутися до органу опіки та піклування за місцем проживання відповідної фізичної особи для встановлення факту відсутності опіки або піклування над такою фізичною особою [43; 44]. Певна річ, якщо особа не розуміє, навіщо вона прийшла до нотаріуса, не пам'ятає адресу проживання або дату свого народження, імені чоловіка або дружини тощо, можна дійти висновку, що вона не усвідомлює значення своїх дій. У такому випадку взагалі ставиться під сумнів адекватність домовленостей щодо майнових прав подружжя у ШД або дійсність вільного волевиявлення одного з подружжя, адже таким чином можливо укласти ШД, який ставить одну із сторін у не вигідне матеріальне положення під егідою повного розуміння нею усіх правових наслідків цього правочину. Форма ШД ніби нормативно збережена, а його зміст в положеннях про сімейні права та обов'язки в силу відсутності повної цивільної дієздатності сторони повністю суперечить правовим основам та здоровому глузду.

У питанні визначення обсягу цивільної дієздатності сторін ШД існує і певна колізійна нормативно-правова проблематика. Виходячи зі змісту Закону України «Про нотаріат», а також Положення, нотаріусу надається право визначати психічний стан, і якщо є сумніви щодо відсутності психічних розладів, нотаріус може призупинити вчинення посвідчення ШД або взагалі від нього відмовитись. Однак такі повноваження нотаріуса виходять за межі його знань, тому що ст.39 ЦК України та глава 2 розділу IV ЦПК України встановлення юридичного (психологічного) критерію недієздатності відносять виключно до

компетенції експерта-психіатра, і нотаріус такі висновки робити не може, а отже нотаріус може посвідчити ШД стороною якого є особа, що в момент його підписання не усвідомлює значення своїх дій та (або) не могла керувати ними, і як результат охорону її сімейних прав буде здійснено [6; 46]. Автор впевнений, що у такому разі охорона сімейних прав вже відбулася, оскільки нотаріус не повинен брати до уваги «вільне» волевиявлення особи, яка перебуває в стані, що не розуміє наслідків своїх дій. В таких випадках він бере на себе відповідальність у встановленні такого стану і має зафіксувати в постанові про відмову у вчиненні нотаріальної дії, що особа неадекватно відповідала на поставлені ним питання, зіниці в неї були розширені тощо. Тому процедура нотаріального посвідчення ШД вже несе в собі правоохоронний зміст, коли нотаріус мусить відмовляти у вчиненні нотаріальної дії особам, які не усвідомлюють значення своїх дій.

3) У межах юридичної процедури нотаріального посвідчення ШД на нотаріусів покладено обов'язок надання подружжю сприяння в здійсненні їх прав та охороні законних інтересів, роз'яснення їх прав та обов'язків, попередження про наслідки вчинюваних нотаріальних дій з тим, щоб юридична необізнаність не могла бути використана їм на шкоду. Отже, в роботі нотаріуса об'єктивно повинні бути присутніми консультаційні процедури, а також передбачені умови, що виключають виникнення конфліктних ситуацій, так звані превентивні процедури, які на даному етапі нотаріального процесу запобігають порушення прав подружжя, а також можуть об'єктивно тягнути за собою подальшу пасивну охорону деяких сімейних майнових прав [43; 44]. На нашу думку з цього приводу слушною є теза Д.В. Гончара: «Функція запобігання правопорушенням шляхом підвищення правосвідомості та правової обізнаності громадян виконується через правові консультації, роз'яснення наслідків вчинення нотаріальної дії. Адже саме на нотаріусів покладається виконання завдань, покладених державою, а саме: сприяти громадянам у правильному, юридично грамотному здійсненні їхніх прав, оскільки юридично необізнаній особі важко знайти шляхи для правильного та законного волевиявлення»; також дослідник вважає, що нотаріус запобігає можливим правопорушенням у разі

відмови у вчиненні нотаріальної дії (посвідчення ШД) якщо вона не відповідає закону [47, с.277-278]. Про все наведене свідчить і Постанова Верховного Суду № 756/7489/15-ц від 30 січня 2018 року, відповідно до якої сторони при укладенні ШД мають бути попередньо ознайомлені з наслідками вчинюваної нотаріальної дії, в тому числі з вимогами цивільного законодавства щодо недійсності угод, розуміли значення та умови цього правочину, його правові наслідки, підтвердили дійсність намірів при його укладенні та те, що він не носить характеру уявного, удаваного тощо [48]. Вказані дії нотаріуса охоронного характеру під час посвідчення ШД у науковій літературі іменують єдиним комплексним поняттям «кваліфікована юридична допомога» [49, с.3; 50, с.38].

4) Ст.100 СК України передбачено змогу подружжя у двосторонньому порядку змінювати ШД окремою угодою. Угода про зміну ШД також нотаріально посвідчується [1]. Нотаріальний процесуальний порядок посвідчення ШД регламентується пп. пп.7.1-7.3 п.7 глави 1 розділу II Порядку на загальних підставах «зміна або розірвання нотаріально посвідченого договору». У відповідності до цих норм на всіх наданих нотаріусу примірниках основного ШД проставляється відмітка про його зміну, у якій зазначаються номер за реєстром та дата посвідчення договору про зміну ШД, проставляється нотаріусом підпис і скріплюється його печаткою. Якщо нотаріус, який посвідчив ШД, позбавлений можливості посвідчити договір про його зміну (у разі смерті, заміщення нотаріуса, у разі неможливості виконання ним своїх обов'язків, припинення нотаріусом діяльності, передачі документів до державного нотаріального архіву або з будь-яких інших причин), договір про зміну ШД може бути посвідчений іншим нотаріусом. При цьому, таким нотаріусом складається додатковий примірник договору, який направляється ним за місцем зберігання договору, що змінюється або розривається. Сторонам договору нотаріус роз'яснює про повернення документа за місцем зберігання примірника договору, що розірваний [44]. Тобто, така складна процедура посвідчення змін до ШД та заборона свавільного втручання в тіло ШД одним із подружжя або іншим

нотаріусом зберігає та додатково посилює весь порядок охорони сімейних майнових прав подружжя.

5) При посвідченні ШД нотаріусу слід також враховувати, що він є єдиним видом договорів, предметом яких може бути не наявне майно, а те, яке буде набуто нареченими/подружжям в майбутньому, а ймовірність його придбання не абсолютна. За таких обставин у договорі можливо створити перекис сімейних майнових прав наречених/подружжя – станом на дату посвідчення ШД одній стороні буде надано певний обсяг майнових прав на об'єкти, які уже існують, а іншу сторону буде лише обтяжено низкою обов'язків без фактичних прав, які можна було б реально здійснювати та реалізовувати, і питання в тому, чи такі права взагалі настануть під час шлюбних взаємовідносин. За таких обставин нотаріусу слід виявляти очевидні порушення вимог до добросовісності сторін [51] ШД, розумності самого ШД, а також виявляти порушення загальних вимог Основного Закону, СК та ЦК України.

На додаток до зазначеного ще одна проблема виникає у разі укладення ШД щодо наявного майна до реєстрації шлюбу. Відповідно до ч.1 ст.95 СК України, якщо ШД укладено до реєстрації шлюбу, він набирає чинності у день реєстрації шлюбу, тобто до моменту реєстрації шлюбу договір не має юридичної сили [1]. Проте відповідно до ч.3 ст.334 ЦК України право власності на майно за договором, що підлягає нотаріальному посвідченню, виникає у набувача з моменту такого посвідчення [6]. Будь-яких виключень це правило не має. У свою чергу СК України не закріплює спеціальних норм, які б визначали момент виникнення права власності за договорами подружжя. В результаті виникає парадоксальний елемент: ШД, посвідчений нотаріусом та укладений до реєстрації шлюбу, згідно з СК України не набуває чинності, проте спричиняє виникнення права власності на майно у другого з наречених. Зрозуміло, що це ускладнює, якщо не унеможлиблює адекватний захист нотаріусом сімейних прав наречених, оскільки шлюб ще не зареєстровано, а посвідчений ШД є підставою виникнення прав власності у одної із сторін; якіїтоді вчиняти чоловікові або жінці, коли майно уже належить одному із сторін (після посвідчення ШД) на

законних підставах, а шлюб не було зареєстровано; і як забезпечити таку ситуацію нотаріальною охороною. Виходом, на нашу думку, мало б стати закріплення у ч.3 ст.334 ЦК України більш гнучкого нормативного правила: право власності на майно за договором, що підлягає нотаріальному посвідченню, виникає з моменту такого посвідчення, якщо інше не передбачено законом або договором, далі, у свою чергу, в СК України необхідно закріпити спеціальне правило, що за ШД, укладеним до реєстрації шлюбу, право власності на майно виникає не з моменту його нотаріального посвідчення, а з моменту реєстрації шлюбу та набрання чинності ШД. Тоді б охоронна функція нотаріуса розповсюджувалась на весь нотаріальний процес посвідчення ШД, а майнові права та обов'язки наречених/подружжя не виникали б до самої реєстрації шлюбу. Але і на даний момент нотаріус це положення може відображати в договорі та у власних роз'ясненнях прав сторін

6) Відповідно до ст.4 Закону України «Про нотаріат» нотаріусу надано правоскладати проекти угод і заяв. Законом вичерпний перелік видів та типів договорів не встановлено, отже нотаріус може застосовувати дану норму і до ШД [43].

Широкі границі диспозитивності у сімейному праві дозволяють нотаріусу при складанні проекту ШД максимально враховувати інтереси та побажання сторін. Разом з цим, слід пам'ятати про недопустимість погіршення умовами ШД становища його учасників чи інших осіб в частині прав та гарантій, передбачених законодавством про шлюб та сім'ю. Договірна свобода обмежується лише суттєвими для регулювання майнових правовідносин подружжя рамками (такими як встановлений законодавством розмір аліментів на дітей, не включення у шлюбний договір положень, які ставлять одного із подружжя у надзвичайно не вигідне матеріальне становище, заборона врегульовувати особисті немайнові відносини тощо), а також пріоритетами охорони майнових сімейних прав подружжя і дитини. Втручання у сімейні відносини потребує високого ступеня відповідальності та безумовного дотримання морально-етичних принципів [52, с.7-8]. Наказом Міністерства

юстиції України № 2104/5 Про затвердження Правил професійної етики нотаріусів України від 04 жовтня 2013 року у розділі III «Морально-етичні принципи нотаріуса при здійсненні професійної діяльності» зазначається, що професійна діяльність нотаріуса здійснюється за такими принципами: об'єктивність та неупередженість; незалежність; справедливість; толерантність; компетентність; конфіденційність [53]. Очевидно, що дані морально-етичні засади розповсюджуються як на складання проекту ШД, так і на власне процесуальний порядок посвідчення ШД.

7) Поширеною є юридична нотаріальна практика, пов'язана з вчиненням виконавчого напису про стягнення заборгованості за нотаріально посвідченими угодами. Будь-яка угода за бажанням сторін може бути посвідчена в нотаріальному порядку, але законодавством передбачено також випадки обов'язкового нотаріального посвідчення угод (правочинів). Згідно ч.2 ст.99 СК України, якщо у ШД визначені умови, розмір та строки виплати аліментів, то в разі невиконання одним із подружжя свого обов'язку за договором аліменти можуть стягуватися на підставі виконавчого напису нотаріуса.

Вчинення виконавчого напису для стягнення заборгованості за нотаріально посвідченим договором виходить за межі охорони сімейних прав в рамках нотаріального провадження із посвідчення ШД, однак має відношення до загальної концепції охорони і захисту нотаріусом майнових прав подружжя на підставі ШД, і можливе лише за умови, коли ШД передбачає сплату грошових сум – аліментів або сплати аліментів в натурі. Таким чином виконавчий напис нотаріуса є додатковою гарантією охорони і способом захисту прав особи, яка є одержувачем аліментів за ШД.

Порядок вчинення виконавчого напису нотаріуса регламентується нормами глави 14 Закону України «Про нотаріат». Нотаріус вчиняє виконавчі написи, якщо подані документи підтверджують безспірність заборгованості по аліментах та за умови, що з дня виникнення права вимоги минуло не більше трьох років. Нажаль, ШД не відноситься до переліку документів, за якими стягнення заборгованості провадиться у безспірному порядку на підставі виконавчих

написів[43]. Вважається, що вчинення виконавчого напису є позасудовим способом охорони майнових прав подружжя, що межує із судовим та наказним порядками [54, 55, с.23, 20].

Вчинення виконавчого напису за нотаріально посвідченим ШД має суттєвий недолік. Так, проблематика полягає у тому, що у нотаріальному процесі бере участь лише одна сторона правочину і нотаріус вимушений оцінювати документи як докази подані лише однією стороною – стягувачем. Відтак, документи, які подає стягувач, повинні підтверджувати не лише заборгованість боржника та встановлювати прострочення виконання зобов'язання, але й підтверджувати безспірність цих фактів. Звичайно, нотаріус, вправі вимагати подання тих доказів, які він вважає необхідними для підтвердження безспірності заборгованості, та все ж документи, подані лише однією стороною, як правило не можуть доказувати безспірність заборгованості. І в такій ситуації важливу роль відіграє зміст самого посвідченого ШД, оскільки саме у ньому повинні бути детально прописані не тільки зобов'язання сторін, але й документи, якими можна підтверджувати невиконання зобов'язання боржника, щоб відповідний ШД відповідав вимогам Переліку документів, за якими стягнення заборгованості провадиться у безспірному порядку на підставі виконавчих написів нотаріусів, затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 29 червня 1999 р. № 1172 [56].

Тому роль нотаріуса у даному процесі в рамках охорони і захисту сімейних прав сторін ШД є набагато важливішою ніж це може здаватись на перший погляд. З огляду на таке рекомендується внести до глави 14 Закону України «Про нотаріат» окремі положення, які б дозволяли у процес вчинення виконавчого напису на підставі посвідченого ШД залучати й іншу сторону подружжя, надавши їй право подавати власні докази щодо розмірів та строків виконання свого зобов'язання за утриманням. На нашу думку, така рекомендація змогла б наділити нотаріальну процедуру більш об'єктивним характером, що потягло б за собою ефективнішу охорону прав подружжя.

Отже, підсумовуючи наведе у даному підрозділі, встановлено, нотаріус відповідно до своєї компетенції та наданих йому повноважень згідно СК та ЦКУ України, Закону України «Про нотаріат» та інших підзаконних нормативно-правових актів, здійснює нотаріальну охорону і захист подружніх прав на підставі ШД. Такий нотаріальний порядок охорони здійснюється ним у наступних формах:

1) під час процедури посвідчення ШД – установа осіб, що звернулись за посвідченням ШД, визначення обсягу їх цивільної дієздатності та віку, шляхом надання кваліфікованої юридичної допомоги, за бажанням наречених/подружжя складанням проекту ШД, відмовою чи призупиненням посвідчення ШД у разі порушення сторонами вимог законодавства, або у разі якщо зміст ШД суперечить вимогам законодавства, посвідчення угоди щодо зміни умов ШД, дотримання морально-етичних принципів;

2) поза межею процедури посвідчення ШД – вчинення нотаріального напису у разі визначення в змісті ШД права на утримання одного із подружжя.

2.2. Шлюбний договір як юридична основа захисту сімейних прав особи у суді

Відповідно до ст.55 Конституції України права і свободи людини й громадянина захищаються судом [26]. Відповідно до ч.10 ст.7 та ч.1 ст.18 СК України кожен учасник сімейних відносин має право на безпосереднє звернення до суду за захистом свого права або інтересу [1]. Згідно ч.1 ст.4 ЦПК України кожна особа має право в порядку, встановленому цим Кодексом, звернутися до суду за захистом своїх порушених, невизнаних або оспорюваних прав, свобод чи законних інтересів[46]. Таким чином особа, сімейні (майнові) права якої було порушено, врегульовані в тому числі й ШД, має право звернутись за захистом до суду.

Деякі вчені при визначенні сутності категорії «захист сімейних прав» роблять акцент на меті, задля досягнення якої здійснюється захист таких прав. Так, за однією концепцією, захист сімейних прав спрямований на відновлення порушених чи оспорюваних суб'єктивних прав і охоронюваних законом інтересів [57, с.445], за іншою – на забезпечення уповноваженій особі реальної можливості здійснення її права, зокрема, шляхом пред'явлення вимоги до правозобов'язаного суб'єкта виконати покладені на нього зобов'язання (здійснити певні дії, які забезпечують відповідне право правоволодіючого суб'єкта, чи утриматися від їх виконання) [58, с.47]. Серед досліджених у сімейно-правовій науковій доктрині, на наш погляд, найбільш вдалою є теза З.В. Ромовської, яка визначає захист як певну діяльність-процес та результат - рішення уповноваженого суб'єкта у відновленні порушеного права: «Захист права – це діяльність, спрямована не тільки на відновлення порушеного права, але й саме таке відновлення. Тому правовий захист можна розглядати в динаміці як процес захисту, який має свій початок і кінець, виникає з моменту пред'явлення заяви й завершується виконанням рішення [59, с.8-9]. Таке трактування, зокрема, можливо застосовувати і до діяльності судової гілки влади у сфері захисту сімейних прав осіб.

Приводами звернення особи до суду за захистом свої сімейних прав на підставі ШД відповідно до СК України необхідно вважати: зміну ШД на вимогу одного з подружжя, якщо цього вимагають його інтереси, інтереси дітей, а також непрацездатних повнолітніх дочки, сина, що мають істотне значення (ч.3 ст.100); розірвання ШД на вимогу одного з подружжя з підстав, що мають істотне значення, зокрема, в разі неможливості його виконання (ст.102); визнання недійсним ШД на вимогу одного з подружжя або іншої особи, права та інтереси якої цим договором порушені з підстав, встановлених ЦК України (ст.103) [1].

Відповідно до ч.2 ст.18 СК України способами захисту сімейних прав та інтересів судом зокрема є: 1) встановлення правовідношення; 2) примусове виконання добровільно не виконаної обов'язку; 3) припинення правовідношення, а також його анулювання; 4) припинення дій, які порушують

сімейні права; 5) відновлення правовідношення, яке існувало до порушення права; 6) відшкодування матеріальної та моральної шкоди, якщо це передбачено цим Кодексом або договором; 7) зміна правовідношення; 8) визнання незаконними рішень, дій чи бездіяльності органу державної влади, органу влади Автономної Республіки Крим або органу місцевого самоврядування, їх посадових і службових осіб (в тому числі і нотаріусом) [1].

В той же час майже тотожний перелік способів судового захисту, проте уже цивільних прав осіб, містить і ч.2 ст.16 ЦК України: 1) визнання права; 2) визнання правочину недійсним; 3) припинення дії, яка порушує право; 4) відновлення становища, яке існувало до порушення; 5) примусове виконання обов'язку в натурі; 6) зміна правовідношення; 7) припинення правовідношення; 8) відшкодування збитків та інші способи відшкодування майнової шкоди; 9) відшкодування моральної (немайнової) шкоди; 10) визнання незаконними рішення, дій чи бездіяльності органу державної влади, органу влади Автономної Республіки Крим або органу місцевого самоврядування, їхніх посадових і службових осіб (в тому числі і нотаріусом) [6].

Отже, приводами звернення особи до суду за захистом своїх сімейних прав на підставі ШД, визначених СК України, є зміна, розірвання або визнання недійсним цього ж ШД з причин, що мають істотне значення, а також якщо цього вимагають істотні інтереси однієї із сторін, істотні інтереси дітей, непрацездатних повнолітніх дочки, сина, або ж якщо права та інтереси якої цим ШД були порушені. Підтвердженням даного узагальнення можуть слугувати зокрема Постанови Верховного Суду у справі № 756/7489/15-ц від 30.01.2018р. [60] та у справі № 752/22220/16-ц від 04.04.2018р [61].

Сімейне та цивільне законодавство України широко застосовує поняття «інтерес», суттєво не розкриваючи при цьому його зміст та його правові рамки, одночасно, визначаючи його об'єктом захисту. Загалом в обох кодексах можна зустріти близько двохсот згадувань поняття «інтерес». Невизначеність цього поняття на законодавчому рівні є підставою для різного його тлумачення

громадянами, державними органами, їх посадовими особами та науковцями у різних сферах права.

Так, на загальнотеоретичному правовому рівні «інтерес» у праві – це спрямованість суб'єкта, обумовлена його внутрішнім переконанням в оволодінні певним благом матеріального чи нематеріального характеру, що являє задоволення потреби, здійснення та реалізація якого відбувається в межах загальноприйнятих правил поведінки, визначених у нормах права, що відповідає відсутності прямої заборони у досягненні такого блага, так і бажаним для нього способом, а також спираючись на забезпечення компетентними органами у разі наявності перешкоди на шляху можливості його задоволення [62, с.12].

Одні науковці розуміють інтерес у розрізі сімейного права як: «... простий юридичний дозвіл, спрямований на досягнення конкретного блага та забезпечення потреб його носія, який хоча і не віднайшов його прямого вираження та закріплення в правах і обов'язках суб'єктів сімейних правовідносин, але витікає із загального змісту сімейного законодавства і за певних обставин охороняється державою [63, с.85], інші як правову категорію, що є стимулом до діяльності суб'єктів сімейного права, який опосередкований нормами, що відповідають галузі сімейного права і направлений на досягнення певної цілі, а також виражає суб'єктивний легітимний намір здобути матеріальне та нематеріальне благо, користуватись цим благом, досягнути результату, і може виступати самостійним об'єктом судового та іншого захисту[64, с.168]. Також в юридичній літературі сформовано кілька концепцій інтересу. Представники суб'єктивної концепції вважають інтерес суб'єктивною категорією, явищем волі та свідомості: він існує тільки у внутрішньому світі суб'єкта; якщо немає свідомого інтересу у суб'єкта, то немає сенсу вести мову про інтерес. Об'єктивну концепцію підтримує більшість правників; вони вважають, що інтереси існують незалежно від волі та свідомості суб'єкта; інтереси виступають стимулом до дії [65, с.57].

Неможливо оминати увагою легальне визначення ознак поняття «охоронюваний законом інтерес» надане Конституційним Судом України: це

правовий феномен, який: а) виходить за межі змісту суб'єктивного права; б) є самостійним об'єктом судового захисту та інших засобів правової охорони; в) має на меті задоволення усвідомлених індивідуальних і колективних потреб; г) не може суперечити Конституції і законам України, суспільним інтересам, загальновизнаним принципам права; д) означає прагнення (не юридичну можливість) до користування у межах правового регулювання конкретним матеріальним та/або нематеріальним благом; є) розглядається як простий легітимний дозвіл, тобто такий, що не заборонений законом. Охоронюваний законом інтерес регулює ту сферу відносин, заглиблення в яку для суб'єктивного права законодавець вважає неможливим або недоцільним [66].

Таким чином, на основі наведеного вище, маємо достатньо складну правову ситуацію, за якої, з однієї сторони, законні інтереси наречених/подружжя, їх дітей об'єктивно існують, перебувають під охороною держави, захищаються судами та можуть бути причиною звернення до суду на підставі ШД, якщо цього вимагають ці ж інтереси чи якщо їх було істотно порушено, з іншої сторони – законодавець не розкриває сутність сімейно-правової категорії «інтерес» та не надає прозорості вказівки, що саме до них відноситься. На нашу думку, інтерес у сімейному праві – це той фактор, який стимулює суб'єктів до дій, доволі часто обумовлює поведінку особи у певних правовідносинах і відповідних ситуаціях, набуття благ, а у разі порушення прав особи, перешкоджання або унеможливлення їх реалізації є стає підставою для звернення до суду. Важливо наголосити, що сторони ШД передбачаючи в його рамках певні майнові права, з дотриманням всіх законних вимог до змісту ШД, можуть звернутись до суду за захистом фактичної можливості (тобто інтересів) реалізації даних прав визначених ШД, якщо її здійсненню якимось чином передувало перешкоджання. Слід мати на увазі, що за наведеної ситуації положення ШД матимуть пріоритетну силу над нормами СК та ЦК України, а тому суд буде керуватись саме ними, оскільки позов ґрунтується саме на правах та інтересах (які можливо було порушено) визначених ШД.

Іншою невизначеною категорією, якою оперує законодавець, є поняття «інтерес, що має істотне значення» та «підстави, що мають істотне значення». За своєю правовою природою такі поняття є оціночними.

Оціночні поняття в сімейному праві – це передбачені законодавцем контурні формулювання значимих обставин, що мають невичерпний зміст і віддані на розсуд суб'єкта правозастосування (суду) шляхом їх тлумачення останнім у конкретному сімейному правовідношенні[67, с.313]. Наведена характеристика оціночних понять, до яких відносяться поняття «інтерес, що має істотне значення» та «підстави, що мають істотне значення», не є унікальною, оскільки Постановою Пленуму Верховного Суду України № 11 «Про практику застосування судами законодавства при розгляді справ про право на шлюб, розірвання шлюбу, визнання його недійсним та поділ спільного майна подружжя» від 21 грудня 2007 року судам під час розгляду сімейних спорів дозволяється та рекомендується уникати формалізму, всебічно досліджувати та з'ясовувати усі факти, що мають значення для спорів такого типу, і як результат приймати рішення [68]. Тобто за аналогією, суду при розгляді спору на підставі ШД надано можливість на власний розсуд визначити, які інтереси особи є істотними, а які ні; які обставини мають істотне значення, а які ні.

Хоча у деяких випадках СК України робить вказівки на те, що являється обставиною, яка має істотне значення, наприклад, ч.2 ст.70 – при вирішенні спору про поділ майна суд може відступити від засади рівності часток подружжя за обставин, що мають істотне значення, зокрема якщо один із них не дбав про матеріальне забезпечення сім'ї, ухилявся від участі в утриманні дитини (дітей), приховав, знищив чи пошкодив спільне майно, витрачав його на шкоду інтересам сім'ї; ст.71 – якщо дружина та чоловік не домовилися про порядок поділу майна, спір може бути вирішений судом[1]. При цьому суд бере до уваги інтереси дружини, чоловіка, дітей та інші обставини, що мають істотне значення. Виходячи із правової конструкції даної норми законодавець фактично включає категорію «інтереси дружини, чоловіка, дітей» до «обставин, що мають істотне значення» і як результат, останнє є ширшим та таким, що поглинає перше. У

даній роботі ми не розглядаємо обставини (підстави), що мають істотне значення в контексті особистих немайнових прав наречених/подружжя/їх дітей, оскільки ШД заборонено врегульовувати цей вид правовідносин, і за результатом чого звернення до суду за захистом немайнових інтересів є безпідставним.

З наведеного можливо зробити наступний висновок: для максимально ефективної реалізації права на захист своїх майнових сімейних прав у суді подружжю/нареченим слід самостійно передбачати у ШД умови, які вважатимуться істотними і можуть бути підставою для його зміни судом на вимогу одного з подружжя, або такі істотні умови, які нададуть право не виконувати певні обов'язки, визначені ШД.

Далі, сторона ШД має право звернутись до суду з метою розірвання ШД лише через наявність різноманітних істотних суб'єктивних та об'єктивних підстав. До суб'єктивних підстав можливо віднести тяжку хворобу одного із наречених/подружжя або його інвалідність тощо, тобто такі підстави, які ще необхідно буде довести у судовому процесі; до об'єктивних підстав можливо віднести смерть одного із наречених/подружжя, появу дітей, досягнення дитиною повноліття, тобто такі підстави, щодо яких не потрібно дотримуватись усієї процедури доказування, а лише надати визначені документи, щоб встановити їх існування.

Загалом, при розгляді судом справи про розірвання ШД останній буде керуватись ст. 651-654 ЦК України, в яких визначено порядок і підстави розірвання договору. Цими ж статтями суд керується і в провадженнях щодо зміни ШД.

Так, ШД може бути розірвано за рішенням суду на вимогу однієї із сторін у разі істотного порушення договору другою стороною та в інших випадках, встановлених самим ШД або законом, зокрема, у випадках істотної зміни обставин. Зміна обставин є істотною, якщо вони змінилися настільки, що, якби сторони могли це передбачити, вони не уклали б ШД або уклали б його на інших умовах (ч1. ст.652 ЦК України)[6].

Змістом ч. 2 ст. 652 ЦК України передбачається розірвання ШД, а, у виняткових випадках (ч. 4 ст. 652 ЦК), його зміна, допустима лише за рішенням суду. Якщо здійснювати порівняння можливостей розірвання ШД за згодою сторін і за рішенням суду, в останньому випадку, вимоги законодавця до можливості розірвання не є більш широкими за змістом. У разі розірвання або зміни ШД на підставі ч.2 ст.652 ЦК України, суд при вирішенні питання на предмет можливості задоволення вимоги заінтересованої сторони, має встановити існування одночасно чотирьох умов, які є додатковими критеріями визначення ускладнень у виконанні ШД, саме:

- 1) в момент укладення ШД сторони виходили з того, що така зміна обставин не настане;
- 2) зміна обставин зумовлена причинами, які заінтересована сторона не могла усунути після їх виникнення при всій турботливості та обачності, які від неї вимагалися;
- 3) виконання договору порушило б співвідношення майнових інтересів сторін і позбавило б заінтересовану сторону того, на що вона розраховувала при укладенні договору;
- 4) із суті договору або звичаїв ділового обороту не випливає, що ризик зміни обставин несе заінтересована сторона [6; 69].

Відповідно до ст.103 СК України ШД на вимогу одного з подружжя або іншої особи, права та інтереси якої цим договором порушені, може бути визнаний недійсним за рішенням суду з підстав, встановлених ЦК України, а саме ст.203 [1].

Звертаючи увагу на судові справи про визнання ШД недійсним, необхідно знову згадати Постанову Пленуму Верховного Суду України № 11 «Про практику застосування судами законодавства при розгляді справ про право на шлюб, розірвання шлюбу, визнання його недійсним та поділ спільного майна подружжя» від 21 грудня 2007 року, у якій зазначені деякі особливості розгляду таких справ. Відповідно до п.14, у справах позовного провадження водночас із розглядом позовної заяви про розірвання шлюбу може бути розглянуто й вимогу

про визнання ШД недійсним повністю або частково з підстав, установлених ЦК України, оскільки такі вимоги є тісно взаємопов'язаними [70].

Виходячи з наведеного, умови вступу у шлюб, що порушують вимоги ч.1-3 ст.39, ч.1-2 ст.40, якими передбачено широкий обсяг прав та інтересів чоловіка/жінки, будуть уважатися нікчемними, шлюб буде визнаватися недійсним, отже, і самий ШД, який укладено під час недійсного шлюбу, буде вважатися таким, що не породжував жодних правових наслідків [1].

Серед підстав недійсності ШД, закріплених СК України, великий інтерес викликає включення у ШД умов, що суперечать принципам сімейного законодавства, яке побудоване власне на визначенні та гарантуванні сімейних прав. Тому наявність умов, які суперечать принципам сімейного законодавства автоматично призводить до порушення прав одного із наречених/подружжя, і як кінцевий результат – ШД може бути визнано недійсним. Отже, ШД не повинен порушувати принципу рівності подружжя, встановленого у ст.7 СК України [1], ст.24 Конституції України [26], ст.16 Загальної декларації прав людини [66], ст.12, 13, 15, 16 Конвенції про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок [71] (частиною національного сімейного законодавства України є міжнародні договори, що регулюють сімейні відносини, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України).

Суд може також визнати недійсним частину ШД або всі його положення на вимогу одного з подружжя, якщо умови договору ставлять його в надзвичайно не вигідне матеріальне становище. Категорія «надзвичайно не вигідне матеріальне становище» також є оцінною, її зміст не розкривається в законодавстві.

Згадка про дану категорію міститься у п.23 Постанови Пленуму Верховного Суду «Про судову практику розгляду цивільних справ про визнання правочинів недійсними» від 06 листопада 2009 року – правочин може бути визнаний судом недійсним на підставі ст.233 ЦК України, якщо його вчинено особою під впливом тяжкої для неї обставини і на вкрай не вигідних умовах, чим друга сторона правочину скористалася. Тяжкими обставинами можуть бути тяжка хвороба особи, членів її сім'ї чи родичів, смерть годувальника, загроза втратити

житло чи загроза банкрутства й інші обставини, для усунення або зменшення яких необхідно укласти такий правочин [72].

Можна констатувати, що такий стан має місце, коли один із подружжя цілком позбавляється нажитого в період шлюбу майна, або істотно обмежуються його майнові права, наприклад, він позбавляється всього цінного майна, нажитого у шлюбі, або в одного з подружжя буде значний обсяг обов'язків, а в іншого – лише права.

Умова недійсності ШД має ставити одного з подружжя в надто невігідне матеріальне становище, виключно відразу після укладення ШД, оскільки він визнається недійсним із моменту укладення.

Сторона, яка звертається за захистом своїх прав до суду, повинна самостійно доводити факт надзвичайно невігідного матеріального становища, оскільки відповідно до правил визначених ч.1 ст.81 ЦПК України, кожна сторона зобов'язана довести ті обставини, на які вона посилається як на підставу своїх вимог і заперечень. Крім того, у ч.6 ст.81 ЦПК України визначено, що доказування (отже, і рішення суду) не може ґрунтуватися на припущеннях[46]. Таким чином, сімейні права особи якої були де-факто порушені можуть не отримати судового захисту в силу недоведеності такого порушення.

З іншої сторони, особа повинна доводити лише той факт, що ШД ставить її у вкрай невігідне не сприятливе становище, і не повинна доводити, що він був укладений під впливом збігу тяжких обставин, оскільки в такому разі не йдеться про визнання такого договору кабальним правочином під впливом тяжкої для неї обставини.

Важливим моментом у справах щодо визнання ШД недійсним є права осіб, що пов'язані із договірним регулювання сімейних відносин. Такі права все-таки у більшій мірі відносяться до цивільних, але і знаходять свою дію та реалізацію у рамках сімейного права тому, що як було нами встановлено у розділі 1 даної роботи, сімейні договірні відносини містять в тому числі і цивілістичну правову природу. Таким чином, під час укладення ШД повинні застосовуватися загальні норми ст. ст.3, 6 ЦК України щодо свободи договору, а також гл. 52-53 ЦК

України щодо поняття та умов договору, його укладення, зміни й розірвання. Отже, особа має право звернутись до суду з метою визнання ШД недійсним у разі, якщо на її думку такий ШД було укладено з порушенням загальноцивільних прав, пов'язаних із договірним регулюванням сімейних відносин[6].

У даній тематиці важливою є Постанова Верховного Суду № 638/2304/17 від 05 вересня 2019 року, у якій зазначено, що за ст. ст. 13, 15, 16, 203, 215 ЦК України, недійсність договору як приватноправова категорія покликана не допускати або присікати порушення цивільних прав та інтересів, або ж їх відновлювати [73].

ШД також може визнаватися нікчемним, якщо не дотримано законодавчої вимоги щодо його форми, наприклад, не посвідчило договір нотаріально або щодо змісту - подружжя під час укладення ШД знехтувало положеннями ст. ст. 93, 94 СК України і врегулювало в ньому порядок реалізації не лише своїх майнових, а й особистих немайнових прав. Нікчемним правочином є шлюбний договір, укладений із порушенням нотаріальної форми. У разі встановлення факту укладення ШД з вадами форми суд застосовує заходи, передбачені чинним ЦК України щодо нікчемності правочинів [1; 72, с.156]. Згідно ч.2 ст.215 ЦК України нікчемним є правочин, недійсність якого встановлена законом[6]. Отже, ШД може визнаватися недійсним за прямою вказівкою закону незалежно від рішення суду. Суд лише фіксує факт здійснення такого правочину та застосовує наслідки, які передбачені законом для такого роду правочинів. Наведений вище приклад, пов'язаний із порушенням нотаріальної форми ШД, свідчить про те, що цей договір може належати до нікчемних правочинів, у зв'язку із чим для визнання його недійсності не потрібне рішення суду. Але з іншого боку сторона ШД не може бути позбавлена можливості звернутись до суду за захистом своїх сімейних прав на загальних підставах, якщо інша сторона ШД примушує дотримуватись його положень, відмітаючи при цьому майнові права, передбачені СК України, аргументуючи це дією ШД (який є нікчемним).

Отже, підсумовуючи наведене у даному підрозділі, можливо зробити висновок – будь хто із наречених/подружжя має право звернутись до суду на

підставі ШД з метою захисту своїх сімейних майнових прав. Статтями 100, 102-103 СК України встановлено, що звернення до суду на підставі ШД обумовлюється рішенням сторони ШД щодо зміни його умов, його розірвання чи визнання недійсним. При чому, ШД може бути змінено, розірвано або визнано недійсним тільки у разі: 1) якщо цього вимагають інтереси одного з подружжя, інтереси дітей, а також непрацездатних повнолітніх дочки, сина, що мають істотне значення; 2) з підстав, що мають істотне значення; 3) за умов, коли права та інтереси сторони ШД цим ШД уже порушені; 4) у зв'язку з істотною зміною обставин; 5) якщо ШД ставить одного з подружжя у надзвичайно невідгідне матеріальне становище.

Також особа може звернутись до суду за захистом визначених саме ШД сімейних матеріальних прав. Якщо суд прийме рішення на користь такої особи, то воно не буде пов'язане із зміною, розірванням або визнанням недійсним ШД, а буде стосуватись саме відновлення або забезпечення реалізації прав, визначених ШД.

ВИСНОВКИ ТА ПРОПОЗИЦІЇ

На підставі проведеного дослідження автор прийшов до наступних висновків, що ШД – це вид сімейного письмового правочину (договору), який підлягає нотаріальному посвідченню, що укладається між нареченими або подружжям особисто з метою врегулювання виключно майнових відносин між ними щодо порядку набуття права власності на спільне та роздільне майно чи інших майнових прав, порядку володіння, користування та розпорядження ним, порядку його розподілу, в разі припинення шлюбу, а також встановлення майнових прав та обов'язків подружжя як батьків тощо відповідно до вимог сімейного та цивільного законодавства.

1. ШД є специфічним інститутом сімейного права, оскільки він носить в собі частково цивілістичну правову природу. Сімейно-правова ж природа ШД визначається його наступними характерними ознаками: 1) особливий суб'єктний склад – особи різної статі, що не перебувають у родинних відносинах визначених СК України, та на момент укладення ШД є нареченими або подружжям. 2) предмет регулювання ШД та його зміст: змістом ШД є виключно майнові правовідносини між нареченими/подружжям або їх майнові правовідносини як батьків. Предметом ШД може бути майно та майнові права набуті до реєстрації шлюбу, під час шлюбу та після розірвання шлюбу, а також майнові обов'язки відносно дітей як до реєстрації шлюбу, під час шлюбу та після розірвання шлюбу.

2. Цілями та метою укладання ШД є: 1) встановлення за двосторонньою згодою наречених/подружжя правового режиму сукупності майнових відносин (майнових прав та обов'язків) на час дії шлюбу та/або після нього; 2) захист та охорона майнових сімейних прав наречених/подружжя та/або їх дітей, та можливе недопущення порушень таких прав у майбутньому. Встановлено, що по відношенню до ШД доцільно було б використовувати поняття та термін «ШК» за аналогією країн Західної Європи та США, однак, станом на сьогодні у

законодавстві України закріплено саме термін та поняття «ШД», тому вважається за вірне зупинитись на його використанні.

3. ШД відноситься до групи сімейних договорів, підгрупи договорів щодо майнових правовідносин між подружжям. ШД у системі сімейно-правових договорів має універсальну характеристику і його можливо класифікувати як договір змішаного типу, тобто коли до відносин сторін застосовуються у відповідних частинах положення актів сімейного та цивільного законодавства про договори, елементи яких містяться у змішаному договорі; а сам ШД може містити у собі положення деяких інших сімейних договорів, які передбачають встановлення майнових прав і обов'язків як між самим подружжям, ті, що можуть виникнути між колишніми дружиною та чоловіком, так і тих, що встановлюють майнові правовідносини як батьків щодо своїх дітей. Визначальною ознакою ШД є також і строк його дії або його окремих положень. Так, ШД укладається до реєстрації шлюбу, за аналогією до договору про заручини щодо майна права власності на які з'являться лише з часом; ШД укладається протягом усієї дії шлюбу, при чому не прибігаючи до укладення найрізноманітніших договорів, визначених СК України, ШД одномоментно може включити положення таких договорів як, наприклад, договору щодо користування майном, договору про об'єднання майна подружжя, договору про визначення правового статусу майна тощо; дія ШД або його окремих положень мають силу і після розірвання шлюбу, за аналогією до договору про поділ майна подружжя у разі розлучення або договору про надання одному із подружжя утримання; також ШД можливо передбачити перехід майнових прав одного з подружжя іншому у разі його смерті за аналогією до спадкового договору.

4. Охорона та захист сімейних прав та інтересів на підставі ШД здійснюється у межах, порядку та у спосіб, встановлений законом, шляхом комбінованого поєднання цивільних, сімейних, нотаріальних норм та судової практики.

5. Нотаріальний порядок охорони сімейних прав подружжя реалізується нотаріусом відповідно до своєї компетенції та наданих йому повноважень, згідно СК та ЦКУ України, Закону України «Про нотаріат» та інших підзаконних

нормативно-правових актів. Нотаріус здійснює нотаріальну охорону подружніх прав при посвідченні ШД та виконанні нотаріального напису на ШД або його витязі у разі невиконання зобов'язання зі сплати аліментів у положеннях ШД щодо утримання одного із подружжя. Такий нотаріальний порядок охорони здійснюється ним у наступних формах передбачених спеціальними правовими нормами: установлення осіб, що звернулись за посвідченням ШД, визначення обсягу їх цивільної дієздатності та віку, наданням кваліфікованої юридичної допомоги, складання проекту ШД згідно вимог законодавства, відмова чи призупинення посвідчення ШД у разі порушення сторонами вимог законодавства, або у разі якщо зміст ШД суперечить вимогам законодавства, посвідчення угоди щодо зміни умов ШД або двосторонньої угоди щодо відмови від ШД, дотримання морально-етичних принципів, вчинення нотаріального напису у разі визначення в змісті ШД права на утримання одного із подружжя. Варто зазначити, що нотаріальний порядок охорони сімейних майнових прав подружжя має свої недоліки: 1) посвідчення ШД укладеного нареченими, і як результат виникнення права власності у однієї із сторін ще до реєстрації шлюбу – рекомендується закріплення у ч.3 ст.334 ЦК України правила за яким право власності на майно за договором, що підлягає нотаріальному посвідченню, виникає з моменту такого посвідчення, якщо інше не передбачено законом, далі, у свою чергу, в СК України необхідно закріпити правило, що за ШД, укладеним до реєстрації шлюбу, право власності на майно виникає не з моменту його нотаріального посвідчення, а з моменту реєстрації шлюбу та набрання чинності ШД; 2) складність посвідчення ШД, у якому визначено виникнення права власності на майно, яке тільки з'явиться у майбутньому – рекомендується у Законі України «Про нотаріат» визначити спеціальну процедуру безоплатної правової допомоги подружжю, що полягає у їх консультуванні щодо змісту майнових прав та обов'язків, які можуть виникнути у майбутньому; 3) залучення тільки однієї сторони ШД до процедури вчинення виконавчого напису – рекомендується внести до глави 14 Закону України «Про нотаріат» окремі положення, які б дозволяли у процес виконання нотаріального напису на підставі

посвідченого ШД залучати й іншу сторону подружжя, надавши їй право подавати власні докази щодо розмірів та строків виконання свого зобов'язання щодо утримання, що призведе до засетереження безпідставного можливого порушення сімейних майнових прав одного із подружжя та економії процесуального часу та процесуальних витрат.

6. Один із наречених/подружжя має право звернутись до суду на підставі ШД з метою захисту своїх сімейних майнових прав. Статтями 100, 102-103 СК України визначено, що звернення до суду на підставі ШД обумовлюється рішенням сторони ШД у зміні його умов, його розірвання чи визнання недійсним. Основами або приводами такого звернення мають бути: 1) інтереси одного з подружжя, інтереси дітей, а також непрацездатних повнолітніх дочки, сина, що мають істотне значення; 2) підстави, що мають істотне значення; 3) умови, коли права та інтереси сторони ШД цим ШД уже порушені; 4) істотна зміна обставин, що унеможлиблює виконання умов ШД; 5) умови ШД, що ставлять одного з подружжя у надзвичайно не вигідне матеріальне становище; 6) порушення загальних нормативних основ та принципів укладення договорів, зокрема, свободи договору, добросовісності, вільного волевиявлення тощо; 7) порушення основ сімейного законодавства у процесі укладення ШД, або внесення в зміст ШД положень, що порушують такі основи.

7. Зазначено, що визначені основи та приводи у більшості своїй є оціночними категоріями, а тому у кожному конкретному випадку позивач повинен сам їх доводити (згідно ЦПК України), а суд при оцінці таких основ та обставин повинен уникати формалізму і не повинен автоматично керуватись тільки нормативно-правовими положеннями законодавчих актів (згідно судової практики).

8. Запропоновано викласти ч. 2 ст. 92 СК наступним чином: «Шлюбним договором можуть бути визначені майнові права та обов'язки подружжя як членів родин і, зокрема, батьків». Таким чином, ця норма буде приведена у відповідність до ч. 4 ст. 97 СК.

9. Запропоновано внести зміни до ч. 3 ст. 97 СК і викласти її наступним чином: «Сторони можуть домовитися про можливий порядок та умови поділу майна, у тому числі як під час перебування, так і в разі розірвання шлюбу».

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Конституція України : Закон України від 28.06.1996р. № 254к/96-ВР
URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>. (дата звернення 17.10.2020).
2. Про внесення змін і доповнень до Кодексу про шлюб та сім'ю Української РСР : Закон України від 23.06.1992 № 2488-XII (втратив чинність)
URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2488-12/ed19920623>. (дата звернення 17.10.2020).
3. Сімейний кодекс України : Закон України від 10.01.2002р. № 2947-III
URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2947-14>. – (дата звернення 17.10.2020).
4. Цивільний кодекс України : Закон України від 16.01.2003р. № 435-IV
URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15>. (дата звернення 17.10.2020).
5. Про нотаріат : Закон України від 02.09.1993р. № 3425-XII URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3425-12>. (дата звернення 17.10..2020).
6. Цивільний процесуальний кодекс України : Закон України від 18.03.2004р. № 1618-IV URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/1618-15/ed20200213>. (дата звернення 17.10.2020).
7. Загальна декларація прав людини від 10.12.1948р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/995_015. (дата звернення 17.10.2020).
8. Конвенція Організації Об'єднаних Націй про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок від 18.12.1979р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/995_207. (дата звернення 17.10.2020).
9. Про порядок укладання шлюбного контракту : Постанова КМУ від 16.06.1993 № 457 (втратив чинність) URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/457-93-%D0%BF>. (дата звернення 17.10.2020).
10. Перелік документів, за якими стягнення заборгованості провадиться у безспірному порядку на підставі виконавчих написів нотаріусів, затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 29 червня 1999 р. № 1172 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1172-99-%D0%BF#Text>

11. Порядок вчинення нотаріальних дій нотаріусами України затверджений Наказом Міністерства юстиції України від 22.02.2012 р. № 296/5 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0282-12>. (дата звернення 17.10.2020).

12. Про затвердження Правил професійної етики нотаріусів України : Наказ Міністерства юстиції України № 2104/5 від 04.10.2013р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/z1730-13>. (дата звернення 17.10.2020).

13. Постанова Верховного Суду від 25.09.2019р. у справі № 757/10715/17-ц Єдиний реєстр судових рішень. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/85174248>. (дата звернення 09.03.2020).

14. Постанова Верховного Суду від 30.01.2018р. у справі № 756/7489/15-ц Єдиний реєстр судових рішень. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/72073900>. (дата звернення 17.10.2020).

15. Постанова Верховного Суду від 30.01.2018р. у справі № 756/7489/15-ц Єдиний реєстр судових рішень. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/72073900>. (дата звернення 17.10.2020).

16. Постанова Верховного Суду від 04.04.2018р. у справі № 752/22220/16-ц Єдиний реєстр судових рішень. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/73304482>. (дата звернення 17.10.2020).

17. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 50 народних депутатів України щодо офіційного тлумачення окремих положень частини першої статті 4 Цивільного процесуального кодексу України (справа про охоронюваний законом інтерес) : Рішення КСУ № 18-рп/2004 від 01.12.2004р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/v018p710-04>. (дата звернення 17.10.2020).

18. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 50 народних депутатів України щодо офіційного тлумачення окремих положень частини першої статті 4 Цивільного процесуального кодексу України (справа про охоронюваний законом інтерес) : Рішення КСУ № 18-рп/2004 від 01.12.2004р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/v018p710-04>. (дата звернення 17.10.2020).

19. Про судову практику розгляду цивільних справ про визнання правочинів недійсними: Постанова ПБСУ № 9 від 06.11.2009р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/v0009700-09>. (дата звернення 17.10.2020).

20. Постанова Верховного Суду від 05.09.2019р. у справі № 638/2304/17: Єдиний реєстр судових рішень. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/84152558>. (дата звернення 17.10.2020).

21. Ариванюк Т.О. Правове регулювання відносин власності між подружжям: автореф. дис. на здобуття наук. ступ. канд. юрид. наук: спец. 12.00.03. «Цивільне право; цивільний процес; сімейне право; міжнародне приватне право» / Т. О. Ариванюк. Київський національний університет імені Тараса Шевченка. К., 2002. 20 с.
22. Антошкіна В.К. Договірне регулювання відносин подружжя: Автореф. дис... канд. юрид. наук: 12.00.03 / В.К. Антошкіна ; Нац. юрид. акад. України ім. Я.Мудрого. Х., 2006. 20 с.
23. Ахмач Г.М. Договірні правовідносини членів сім'ї [Текст] : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03 / Г.М. Ахмач; Одес. нац. юрид. акад. О., 2009. 202 с.
24. Сімейне право: підручник / [Т.В. Боднар та ін.] ; за заг. ред. проф. Т.В. Боднар та О.В. Дзери. Київ : Юрінком Інтер, 2016. 519 с
25. Белов Д.М., Палешник Л.І. Деякі проблеми укладення шлюбного договору /Д. М. Белов, Л. І. Палешник // Науковий вісник Ужгородського національного університету. 2015. Вип. 33. Том 2. С. 148-151.
26. Бервено С.М. Проблеми договірного права України / С. М. Бервено. К. : Юрінком Інтер, 2006. 392 с.
27. Бориславська М.В. Загальна характеристика договірного регулювання сімейних правовідносин [Текст] / М.В. Бориславська // Політичні науки. Правознавство. Вип. 56, т. 69. С. 195-198.
28. Василик Ю.С. Складання нотаріусом проекту сімейного договору // Цивілістична процесуальна думка : науково-практичний журнал / Київ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка, Каф. нотаріального та виконавчого процесу і адвокатури ; відп. за вип.: Фурса С.Я., Дерій О.О. Київ, 2016. № 5. С. 6-10.
29. Горобченко Ю.Ю. Правова природа шлюбного договору в цивільному законодавстві України / Ю.Ю. Горобченко // Часопис цивілістики. 2016. Вип. 21. С. 48-51. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Chas_2016_21_12. (дата звернення 17.10.2020).
30. Гошовська Я.А. Посвідчення шлюбного договору як форма реалізації сімейних прав у нотаріальному процесі / Я.А. Гошовська // Цивілістична процесуальна думка. 2017. № 1. С.13-17. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/tsprv_2017_1_5. (дата звернення 17.10.2020).
31. Гончар Д.В. Виконання нотаріусом своїх функцій як спосіб надання правової допомоги / Д.В. Гончар // Альманах права. 2016. Вип. 7. С. 276-279. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ap_2016_7_71. (дата звернення 17.10.2020).

32. Гура І.В. Нотаріат як публічно-правовий інститут охорони та захисту прав громадян / І.В. Гура // Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ. 2011. № 1(1). С. 57-63. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/aymvs_2011_1%281%29_9. (дата звернення 17.10.2020).

33. Гура І.В. Нотаріат як публічно-правовий інститут охорони та захисту прав громадян / І.В. Гура // Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ. 2011. № 1(1). С. 57-63. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/aymvs_2011_1%281%29_9. (дата звернення 17.10.2020).

34. Сімейне право: Нотаріат Адвокатура Суд: Наук.-практ. посіб. з інформ. додатком на лазерному носії: У 2 кн. / Драгнєвич Л.Ю., Пульнєва О.С., Фурса Є.І., Фурса С.Я. та ін. / За заг. ред. С.Я. Фурси. К.: Видавець Фурса С.Я., 2005. Кн. 1. 896 с.

35. Науково-практичний коментар Цивільного кодексу України : у 2 т. / за заг. ред. О. В. Дзери, Н. С. Кузнєцової, В. В. Луця ; [наук. ред. М. М. Хоменко]. Київ : Юрінком Інтер, 2019. URL: <https://legalexpert.in.ua/komkodeks/gk/79-gk/1014-652.html> (дата звернення 17.10.2020).

36. Дорошенко Л. М. Деякі аспекти укладення шлюбного договору / Л. М. Дорошенко, А. О. Бистра // Форум права. 2013. №4. С. 93-97.

37. Дутко А.О. Договір як регулятор сімейних відносин: особливості конструкції / А.О. Дутко // Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. серія юридична. 2013. Вип. 3. С. 135-142. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvlduvs_2013_3_18. (дата звернення 17.10.2020).

38. Жилінкова І.В. Розвиток інституту шлюбного договору / І.В Жилінкова // Х.: Вісник Академії правових наук України, 2010. № 1. С.60-76.

39. Кунченко-Харченко В.І., Печерський В.Г., Ю.Ю. Трубін. Правознавство. Навчальний посібник. К: Кондор, 2011. 474 с. URL: https://library.udpu.edu.ua/library_files/438000.pdf. (дата звернення 17.10.2020).

40. Кобзева Т.А., Горбатко Ю.О. Шлюбний договір як спосіб уникнення розлучень / Т.А. Кобзева, Ю.О. Горбатко // Порівняльно-аналітичне право. 2015. № 1. С. 69–71.

41. Калітенко О.М. Щодо необхідності розширення предмета шлюбного договору: постановка проблеми / О.М. Калітенко // Актуальні проблеми держави і права. 2011. Вип. 58. С. 301-308. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/apdp_2011_58_45. (дата звернення 17.10.2020).

42. Калиниченко Т. Конституционные основы деятельности нотариата / Т. Калиниченко // Российская юстиция. 2001. № 7. С. 37-38.

43. Конончук Н. Правова природа категорії «інтерес дитини» у сімейному праві України // Підприємництво, господарство і право. 2012. № 12. С. 57-60.
44. Контракти в підприємницькій діяльності: навч. посіб. 2-е вид., переоб. і допов. / В. В. Луць. К.: Юрінком Інтер, 2008. 576 с.
45. Лихолат І.П. Оцінювання і оцінки у змісті шлюбного договору [Електронний ресурс] / Ірина Лихолат // Нотаріат для вас : науково-практичний журнал української нотаріальної справи. 2010. № 7-8. С. 54-58. URL: http://ekmair.ukma.edu.ua/bitstream/handle/123456789/14157/Lykhohlat_Otsiniuvannia_i_otsinky_u_zmist_i_shliubnoho_dohovoru.pdf?sequence=1. (дата звернення 17.10.2020).
46. Михальнюк О.В. Поняття та особливості сімейно-правового договору / О.В. Михальнюк // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Юридичні науки. 2013. Вип. 4. С. 27-32. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/VKNU_Yur_2013_4_10. (дата звернення 17.10.2020).
47. Михальнюк О.В. Договори подружжя стосовно їх спільного та роздільного майна / О.В. Михальнюк // Юридичний науковий електронний журнал. 2015. № 3. С. 66-70. URL: http://www.lsej.org.ua/3_2015/19.pdf. (дата звернення 17.10.2020).
48. Мельник І.С. Процесуальні особливості вчинення виконавчих написів за нотаріально посвідченими правочинами / І.С. Мельник // Наше право. 2013. № 10. С. 155-160. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nashp_2013_10_27. (дата звернення 17.10.2020).
49. Нагорна О.О. Укладення шлюбного договору в Україні: порівняльний аналіз Європейського та національного законодавства / О.О.Нагорна // Міжнародна та національна безпека: теоретичні і прикладні аспекти : матер. III Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Дніпро, 15 березня 2019 р.). Дніпро : ДДУВС, 2019. С. 333-334. URL: <http://er.dduvs.in.ua/bitstream/123456789/3440/1/118.pdf>. (дата звернення 17.10.2020).
50. Олійник О.С. Особливості правового регулювання інституту шлюбного договору в Німеччині: порівняльноправовий аспект / О.С. Олійник // Актуальні проблеми вдосконалення чинного законодавства України. 2009. Вип. 21.
51. Нікітюк О. М. Охорона і захист права спільної сумісної власності подружжя в цивілістичному процесі // автореф. канд. юрид.наук (12.00.03). К., 2017. с.18.

52. Примак В.Д. Способи втілення принципу добросовісності в нормах сімейного права України / Чернега В.. / Підприємництво, господарство і право. №2. 80-84 с.

53. Розгон О.В. Договори у сімейному праві України монографія / О.В. Розгон. К.: Ін Юре, 2018. 301 с. URL: http://dspace.univer.kharkov.ua/bitstream/123456789/15365/2/%d0%a0%d0%be%d0%b7%d0%b3%d0%be%d0%bd_%d0%94%d0%be%d0%b3%d0%be%d0%b2%d0%be%d1%80%d0%b8%20%d1%83%20%d0%a1%d0%9f_2018.pdf. (дата звернення 17.10.2020).

54. Розгон О.В. Особливості нотаріальних правовідносин з іноземним елементом, які виникають при посвідченні шлюбного договору / О.В. Розгон // фахове наукове видання «Альманах міжнародного права». 2018. № 19. С.145-154. URL: https://www.academia.edu/attachments/57046933/download_file?st=MTU4Mzk4NTUwNiw5MS4yMTguMTUuMTI%3D&s=swp-splash-header. (дата звернення 17.10.2020).

55. Розгон О.В. Особливості нотаріальних правовідносин з іноземним елементом, які виникають при посвідченні шлюбного договору / О.В. Розгон // фахове наукове видання «Альманах міжнародного права». 2018. № 19. С.145-154. URL: https://www.academia.edu/attachments/57046933/download_file?st=MTU4Mzk4NTUwNiw5MS4yMTguMTUuMTI%3D&s=swp-splash-header. (дата звернення 17.10.2020).

56. Решетник Є. Поняття суб'єктивного сімейного інтересу та загальні засади його судового захисту / Є. Решетник // Вісник КНУ ім. Т. Шевченка. Право. 2013. № 98. С.84-86.

57. Селезнева Т.Ю. Брачный договор: преимущества, содержание, функции / Т.Ю. Селезнева / Бюллетень нормативно-правовой информации. 2003. №11. С. 7-11.

58. Самбор М.А. Інтерес в праві: загальнотеоретичні аспекти розуміння та реалізації [Текст] : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01 / Самбор Микола Анатолійович ; Київ. нац. ун-т внутр. справ. К., 2010. 20 с.

59. Тімуш І.С. Правова природа шлюбного договору / І.С. Тімуш // Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ. 2013. № 3. С. 25-31. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvknuvs_2013_3_4. (дата звернення 17.10.2020).

60. Ульяненко О.О. Шлюбний договір у сімейному праві України [Текст] : дис... канд. юрид. наук: 12.00.03 / О.О. Ульяненко. К.: НАВС України, 2003.

61. Фурса С. Шлюбний контракт в нотаріальному процесі / С. Фурса //Право України. 2002. № 5. С.55-62.

62. Фурса С.Я., Фурса Є.І. Сімейне право: Нотаріат Адвокатура Суд. К.: Видавець Фурса С. Я., 2005. С. 9.

63. Науково-практичний коментар до Сімейного кодексу України / за ред. Є. О. Харитонова. Харків, ТОВ «Одісей», 2006. 552 с.

64. Ходак С.М. Поняття категорії "інтерес" в сімейному праві. Науково-інформаційний вісник Івано-Франківського університету права імені Короля Данила Галицького. Серія : Право. 2016. № 2. С. 165-170. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nivif_2016_14_26. (дата звернення 17.10.2020).

65. Циверенко Г.П. Шлюбний договір: українська сучасність / Г.П. Циверенко, О.О. Трикоз // Вісник Дніпропетровського університету імені Альфреда Нобеля. Сер. : Юридичні науки. 2013. № 1. С. 63-67. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vdujn_2013_1_116. (дата звернення 17.10.2020).

66. Червоний Ю.С. Цивільний процесуальний кодекс України : нуково-практичний коментар / Ю.С. Червоний, Г.С. Волосатий, В.О. Ермолаєва. Х. : Одісей, 2007. 792 с.

67. Чурпіта Г. До поняття захисту сімейних прав та інтересів у порядку цивільного судочинства. Підприємництво, господарство і право. 2017. № 4. С. 44-47. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pgip_2017_4_10. (дата звернення 17.10.2020).

68. Чернега В.М. Оціночні поняття в сімейному праві України. Форум права. 2015. № 4. С. 313–317. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/FP_index.htm_2015_4_55. (дата звернення 17.10.2020).

69. Явор О.А. Підстави визнання шлюбного договору недійсним. Порівняльно-аналітичне право. 2019. № 4 URL: http://par.in.ua/4_2019/43.pdf. (дата звернення 17.10.2020).

70. Французский гражданский кодекс 1804 г. С позднейшими изменениями на 1939 г. / Перевод И. С. Перетерского. М., 1941. Все изменения после 1939 года даны по первоисточнику. Code civil Paris, Librairie Dalloz, 1990. URL: http://pnu.edu.ru/ru/faculties/full_time/uf/iogip/study/studentsbooks/histsources2/igpzi_049. (дата звернення 17.10.2020).

71. The Indian Contract Act, 1872 (Act no. 9 of 1872). URL: <http://comtax.up.nic.in/Miscellaneous%20Act/the-indian-contract-act-1872.pdf>. (дата звернення 17.10.2020).

72. Family Law Act, R.S.O. 1990, c. F.3. Last amendment: 2019, c. 14, Sched.9,s. 4144. [Електронний ресурс]. URL:<https://www.ontario.ca/laws/statute/90f03#BK61>. (дата звернення 17.10.2020).

73. Uniform Premarital And Marital Agreements Act. National Conference Of Commissioners On Uniform State Laws. Annual conference meeting in its one-hundred-and-twenty-first year Nashville. Tennessee, 2012. [Електронний ресурс]. URL:<https://www.uniformlaws.org/HigherLogic/System/DownloadDocumentFile.ashx?DocumentFileKey=f5d36125-9433-c7d8-28ec-6244f4a316e6&forceDialog=0>. (датазвернення 17.10.2020).

74. Lowe, Nigel (N. V.), Prenuptial Agreements: The English Position (February 1, 2008). InDret, Vol. 1, 2008. URL: <https://poseidon01.ssrn.com/delivery.php?ID=693102115122093126015000121096013124025033010045057018088110112064104125106066112014024027057111007030003086065084006004117029011048088035048125123006030112123115119027069071064027082078068106123124007119006104126003070097111027026081008122031098065116&EXT=pdf>. (дата звернення 17.10.2020).